

- **Үөрэҕири** -

Судаарыстыбаннай аттестаты ылыыга бэлэмнэни

Аһыйах хонугунан бары оскуолаларга
ОГЭ, ЕГЭ экзаменнара сабаланыахтара.

2014-2015 үөрэх дьылларыгар 9 кылааһы түмүктүүр сүрүн судаарыстыбаннай экзамен (ОГЭ) судаарыстыбаннай выпускной экзамен (ГВЭ) уонна сүрүн республиканский экзамен (СРЭ) формаларынан оҥоһуллар. Быйылгы үөрэх дьылыгар 9 кылааһы 389 оҕо бүтэрэр. Мантан СГЭ туттарааччылар - 360, СВЭ - 14, СРЭ 3 оҕо талла.

Экзаменнар барыта 9 пууннарга: Ньурбатааҕы техникскай лицей, 2 №-дээх оскуола, Марха, Маалыкай, Хатыы, Чуукаар, Күндээдэ, Өгөлдө, Хорула орто оскуолаларыгар ытыллыахтара.

СГЭ-ны туттарар кэмнэригэр видеокэтээн көрүү, металл көрдүүр тэриллэр туруохтара. Экзамен кэмгэр 28 уопастыбаннай кэтээн көрөөччүлэр баар буолуохтара. **СГЭ туттарыы предметтэрэ:** нуучча тыла, химия, география, математика, информатика, история, физика, биология, общественное знание, литература, английскай тыл, төрөөбүт тыл уонна литература. Барыта нуучча тылын - 360, химияны - 39, географияны - 14, математиканы - 360, информатиканы - 28, историяны - 24, физиканы - 37, биологияны - 85, общественное знание - 86, литератураны - 12, английскай тылы - 20, төрөөбүт тылы уонна литератураны 3 оҕо туттараллар.

Экзаменнары туттарыы уһуна: нуучча тыла, математика, литература - 3 ч. 55 мүн; история, общественное знание, физика, биология - 3ч.; омук тыла суругунан толоруу үлэтин кээмэйэ - 2 ч., 6 мүн. тылын эпийэтигэр; химия, география - 2 ч.; информатика уонна ИКТ - 2 ч.30 мүн.

Экзаменнар сүрүн ытыллар бириэмэлэрэ: 2015 с. ыам ыйын 27 күнүгэр - математика, ыам ыйын 29 күнэ - общественное знание, химия, литература, информатика уонна ИКТ. Бэс ыйын 3 күнэ - нуучча тыла, бэс ыйын 5 күнэ - география, биология, история, физика, омук тыла, төрөөбүт тыл уонна литература.

Резервнэй күннэр: 2015 с. бэс ыйын 9 күнэ - математика. Бэс ыйын 10 күнэ - общественное знание, химия, литература, информатика уонна ИКТ. Бэс ыйын

16 күнэ - нуучча тыла. Бэс ыйын 17 күнэ - география, биология, история, физика, омук тыла, төрөөбүт тыл уонна литература. Бэс ыйын 18 күнэ бары үөрэх предметтэригэр резервнэй күн.

Эбии туттарыаһын күннэрэ: 2015 сыл, атырдыах ыйын 3 күнүгэр - нуучча тыла. Атырдыах ыйын 5 күнүгэр - общественное знание, химия, литература, информатика уонна ИКТ. Атырдыах ыйын 10 күнүгэр - география, биология, история, физика, омук тыла, төрөөбүт тыл уонна литература.

Резервнэй күннэр: 2015 сыл, атырдыах ыйын 11 күнэ - нуучча тыла. Атырдыах ыйын 13 күнэ - математика. Атырдыах 14 күнэ - география, биология, история, физика, омук тыл, төрөөбүт тыл уонна литература.

Эбии күннэр (балаҕан ыйыгар): 2015 сыл балаҕан ыйын 7 күнэ - математика. Балаҕан ыйын 9 күнэ - общественное знание, химия, литература, информатика уонна ИКТ. Балаҕан ыйын 11 күнэ - география, биология, история, физика, омук тыла, төрөөбүт тыл уонна литература. Балаҕан ыйын 14 күнэ - нуучча тыла.

Резервнэй күннэр: 2015 сыл балаҕан ыйын 16 күнүгэр - математика. Балаҕан ыйын 17 күнэ - общественное знание, химия, литература, информатика уонна ИКТ. Балаҕан ыйын 18 күнэ - география, биология, история, физика, омук тыла, төрөөбүт тыл, литература. Балаҕан ыйын 21 күнэ - нуучча тыла. Балаҕан ыйын 22 күнэ - бары үөрэх предметтэригэр резервнэй күн.

Выпускниктар бэриллэр сорулаһтары болдомтолоохтук тийэбэр тирээн ааҕалларыгар ыгырыам этэ.

Төрөпүттэргэ сүбэм: оҕолоргутугар экзамен кэмгэр дьарыктаналларыгар сөптөөх усулуобуйаны тэрийин, күннээҕи режими тутуһалларын хонтуруолаан. Оҕолоргут аһара ноҕоруускаламматтарын курдук, дьарыгы сынналаны кытары тэнгэ дьүөрлүүллэригэр ыгырыам этэ.

А.В.ТРОФИМОВА,
үөрэҕири управлениетын үөрэх хаачыстыбатын хонтуруоллуур
отделын салайааччыта.

Бэчээккэ бэлэмнээтэ
Антонина СЕМЕНОВА.

- **Сонун** -

Ньурба ыччата бэтэрээннэргэ ыалдьыттыыр

Арасыйа үрдүнэн Улуу Кыайы өгөгөйдөөх күнүн көрсө, дьон-норуот тугуһунан туран бэлэмнэнэр. Билиҥи ытык дьоммут, уоттаахсэри кыттыылаахтара, тыыл бэтэрээннэрэ, сэрии оҕдооболоро, ол ыар кэм оҕолоро ордук долгуйан бу күнү күүтэллэр. Оттон билиҥни көлүнө, эдэр ыччат сүгүрүөтүн, мунура биллибэт махталын биллэрэр сыаллаах араас акциялары ыытар. Үтүө холобур быһыытынан, Ньурба эдэр ыччата сэрии кыттылаахтарыгар ыалдьыттабыт түгэннэрин этиэххэ сөп.

Илья Гаврильевич Ефремов Япония сэриитин кыттылааҕа. Забайкальскай байыаннай уокурук, 1588 зенитнай-артиллерийскай полкатыгар, 130 дивизияга сулууспалаабыт. Номнуо 92 хаарыгар үктэммит ытык кырдыаһа долгуйан, үөрөн, кэлбит эдэр ыалдьыттарыны эйбэстик көрүстэ, алгыстаах үтүө тылын анаата. Сэрии кыттылааҕар Илья Гаврильевич Ефремовка Улуу Кыайы бэлиэлээх минньигэс туортаах, сүхөй паектаах, ыраас уунан хааччылар сертификаттаах, ырыа кэһиһилээх Ньурба оро-

йуонун дьэ кэргэнгэ уонна эдэр ыччат политикагыгар кэмитиэтигиттэн, Ыччатпарламеныттан, культуура эйгэтигэн көхтөөх эдэр ыччаттар мустаннар ыалдьыттаатылар. Ыччат парламенын көмөтүнэн оҥоһуллубут "Манна сэрии бэтэрээнэ олоҕор" анал бэлиэни дьэтигин таһыгар ииллилэр.

Салгыы эдэр ыччат кургөмүнүн, иккис бэтэрээнгэ, Григорий Прокопьевич Адяновка ыалдьыттаата. Уоттаах сэрии толоонун аасыты ытык киһибит төһө да хараҕа мөлтөөтөр, таһырдыа сибидэй салгынгна сылдырын сөбүлүүр. Онон Григорий Адяновы дьэтигин таһыгар көрүстүбүт. Истин көрсүнүүлэр бэтэрээннэр сүргэлэрин көтөхтө, эдэр дьонго долгугуулаах түгэннэри, сылаас өйдөбүлү хаалларда.

Бу курдук, көхтөөх ыччат түмсөн, эйэлээх олобу бэлэхтээбит күндү дьоммутугар ыалдьыттаата. Улуу Кыайы уостан туспэт ырыаларын ыллаан, ис сүрэхтэн этиллэр махтал бастын тылларынан анаата.

Күннэй АНТОНОВА.

- **Дьэ кэргэн нэдиэлэтэ** -

"Алаадьылаах остуол - дьэ кэргэнгэ ил-эйэ"

Арыылаах хобордооххо саһарчы буһар алаады минньигэс сыта нус-хас олохтоох саха мааны ыалыгар дьэ истиэнэтигэр кытта инмиккэ дьылы.

Үтэс буолбут "Алаадылаах остуол - дьэ кэргэнгэ ил-эйэ" бырааһыннык ыам ыйын 15 к. - дьэ кэргэн аан дойдутаағы Күнүгэр - Ньурба к. "Кыталык" КК-гэр элбэх дьону түмнэ. "Ньурба улууһа" МО дьэ кэргэнгэ отделын (кыл. специалист И.А. Находкина) тэрэһинигэр "Женщины России" ССРО олохтоох тэрилтэтэ (сал. С.Б. Дондокова), улуус дьахталларын сэбиэтэ (сал. Л.Е. Копырина) быһаччы кытыннылар. Үөрүүлээх аһылыгыгар улуус баһылыга Б.Н. Попов, Ньурба к. баһылыга А.М. Иннокентьев мустубут дьону бэлиэ күнүнэн эбэрдэлээтилэр, дьэ кэргэн улуус, куорат социальнай-экономическай сайдыытыгар, үүнэр көлүнэни иитиигэ сүнкэн орулун бэлиэтээтилэр.

Сааскы күн-дьыл кубулбатыттан сылтаан, дьэ иһигэр ытыллыбыт Дьэ кэргэн бырааһынныгы сыалын ситистэ. "Кыталыкка" кириэтинэ оҕуруотчуттар сибэки, оҕуруот аһын расадатын арааһын атыылаатылар. Ордук элбэх үүнээйини "Цветочный рай" маҕаһын аҕалыт. Фойеба кэнсир, "Моя семья" куонкуруска турбут 136 оҕо уруһуйдарын, тарбахтарыгар талааннаах нуруот маастардарын Петрова Августина Николаевна, Васильева Лилия Андреевна, Михайлова Лидия Ивановна у.д.а. оҕоһуктарын быыстапкалара, маастар-кылаастара болдомтону тартылар.

Нэһилиэннэ социальнай көмүскэлин управлениетын специалистара дьэ кэргэнгэ көрүллэр судаарыстыбаннай өнгөлөр тустарынан консультациялары биэрдилэр. Дьарыктаах буолуу киһиэ сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолорго уонна оскуола выпускниктарыгар үөрэх уонна үлэ миэстэлэрин вакансияларын дьаарбанкатын ыытта. Дьэ кэргэнгэ уонна ыччакка социальнай-психологическай көмөнү оҕорор киһи (сэбиэд. эт. Л.В. Яковлева) психологтара "Телефон доверия" наада дуо?" ыйытыгы ытыттылар, төгүрүк суукка үлэлиир, анонимнай **8-984-119-76-39 сотовай "Телефон доверия"** арыллыбытын дьонго иһитиннэрдилэр.

"Дьэ кэргэн сахалыы сандалыга" күрэх бырааһыннык сүрүн түһүмэбинэн буолла. Үгүс киһи остуолларга дэлэйдик тардыллыбыт бырааһынныктыаағы сахалыы аһы-үөлү сөрө-махтайа көрөн, амсайан астыннылар. Күрэххэ Ньурба к., Антоновка, Дьиикимдэ, Сүлэ, Ньурбачаан, Чаппанда, Дьаархан ыаллара кытыннылар. Сүһүлээх, сылгылаах, уһаайбалаах, оҕуруот аһын олордон, сир аһын хомуйан сааһа хаһаанар тыа сирин үлэһит дьону аһыыр астарын толору хааччынар, оҕолорунурууларын ингэмтиэлээх сибидэй аһынан тото-хана аһатар-сизтэр кыахтарын манна көрдүбүт.

Холобура, Чаппандаттан Валентина Афанасьевна, Иван Павлович Ивановтар 77 бүлүүдэни бэлэмнээбиттэр. Ыал ийэтэ үйэ чиһпээрэ оскуола үлэһит IV разрядтаах повар, аҕалара монтер. Эгэлгэ астаах Ивановтар сандалыларын барыанна арааһа, киһилэттэн кытта, кизгэппит. Дьэ кэр-

гэн бриллиантовай бэлиэтин хаһаайытара, 41 сыл эйэ-дэмнээхтик олон оҕо-уруу тэһипит, спорду багыһар Ньурбачаан ыала Розалия Николаевна, Василий Дмитриевич Поповтар 70 бүлүүдэни астаабыттар, мүнэнэн, убаһа ойбоһунан туппунт урһаларынан Кыайы өрөгөйүн уруйдаабыттар.

Бу күрэх түмүгэр 3 м. - Ивановтар (Чаппанда с.), Лазарева Розалия Ильинична (Ньурба к., Киһи түүлэ), 2 м. - Поповтар (Ньурбачаан с.), Михайлова Людмила Николаевна (Ньурба к., Лермонтовскай түүлэ) буоллулар. Кыайылаах Дьиикимдэ ыала, Светлана Ивановна уонна Владислав Юрьевич Федоровтар, сыанаах бириһи - электросковороданы ылылар. Көхтөөх кытааччыларга, о. и. аҕам саастаахтар "Сардана" кулууптарыгар, махтал суруктар туттарылыннылар. Ньурба к. элбэх оҕолоох ийэлэригэр Е.А. Аланыроваҕа, Е.С. Семеноваҕа уонна А.Н. Капустинаҕа түөскэ кэтиллэр бэлиэлэр, дастабырыанналар туттарылыннылар.

"Көрдөөх стартарга" 7 дьэ кэргэн хамаандата кытынан. Барыларыттан сымс, түргэн Сүлэ ыаллара Марианна уонна Николай Петровтар бастагы миэстэни ылылар.

"Моя семья" куонкурус түмүгүнэн 4-6 саастаахтарга Алексеева Каролина ("Светлячок" д/с) бастаата, 2 м. - Афанасьева Алина ("Кэскил"), 3 м. - Иннокентьев Антон ("Северяночка"). 7-10 саастаахтарга: Петрова Шура (4 "б" кыл., 3 №-дээх нач. оск.), 2 м. - Федорова Соңа ("Арчы" РК), 3 м. - Степанов Дима (4 "в" кыл., 3 №-дээх оск.). "Самая спортивная семья" номинацияга Попов Сарыал (3 "а" кыл. 3 №-дээх оск.), "Самая плодотворная работа" - Захарова Диана ("Кэскил" д/с), "Самая большая семья" - 9 оҕолоох ыал оҕото Алексеева Валерия (1 кыл., 3 №-дээх оск.) тигисти-лэр.

Раиса НИКИФОРОВА.

Күөх төлөнү – бүтүн Бүлүү түбэттигэр, эбэтэр Сайдыылаах XXI-с үйэбэ дыизни буор оһоҕунан ититини

СӨ Президեն Вячеслав Штыров 2006 сыл тохсуннун ый саҥатыгар газ Үөһээ-Бүлүү улууһугар кэлбит бэлиэтигэр Харбалааха күөх төлөнү күөдүчү умаппыта тохсус сылыгар барда. Билигин Үөһээ-Бүлүү улуһун Бүлүү өрүс уга биэрэгэр сытар 7 нэһилиэгэ, о.э. нэһилиэнньэ 59,2% -на гааһынан туһанар. Онтон улуус нэһилиэнньэтин 40,8% -на, а.э. өрүс уңуоругу нэһиликтэр барылар, ону сэргэ Өргүөт, Быракаан уонна Туобуйа нэһиликтэрин кытары кыттыһан Сунтаар, Ньурба улуустара олоҕу, Бүлүү, Кэбээйи сорох нэһиликтэрэ айылба биэрэр бөлөм оттугун сорох үрдүтүн миинэн, сорох көрөн олоһор эрээри туһамат. Холобур, түөрт улуус кыһалҕабытын быһаарыахтаах Орто Түһнээҕи гаастаах сир фактэһи төлөнө боотулу ышкатыттан бу күлүнүнэн көстөр.

Аан аартыгы арийыт кэпсэтии

Ааспыттан аһыннааха, 2001 сыл кулун тутар 12 күнүгэр ол саҥа тэриллэ сылдьыт Арбааны окурукка чуолаан Бүлүү бөлөх улуустарын историятыгар кэскиллээҕи кэрэһилиир умнуллубат мунһах буолбата. Ол курдук Ил Түмэн народнай депутаттара Ю.Н. Прокопьев уонна В.С. Поскачин туруорсууларынан Үөһээ-Бүлүүгэ киэн ыңырылаах Ил Түмэн парламентскай истиигэ буолбата. Бу улахан мунһаах көрүллүбүт боппуруостарга быһаччы сыһыаннаах министрстволар, ведомстволар бэрэстэбииттэлэрэ, олохтоох нэһилиэнньэ, тэрлэтээр салайааччылара көхтөөх кыттыһыны ылыттылар. Буолумуна. Тоҕо диэтэххэ, парламентскай истии Арбааны окурукка киирэр Мииринэй, Сунтаар, Ньурба, Үөһээ-Бүлүү, Бүлүү, Кэбээйи улуустарын иннилэригэр туар үс сүрүн, үс тыын кыһалҕаларын тула барыта уонна сол курдук үс сүрүн тосхол торумнаммыта.

Ол курдук бу парламентскай истиигэ туһаннаабынан:

- Баһатаан туран, электроэнергиянан хааччыллыы (ЛЭП-220 кВт уот ситимин тэриэти);

- Иккиһинэн, гааһы киллэрин; - Үсүһүнэн, суолу оноруу курдук билигин кэмгэ чуолаан Бүлүү түбэтигэр саамай наадалаах, саамай сүрүн уонна туттаах үс боппуруостар көрүллүбүттэрэ.

Оттон ол парламентскай истиигэ оччолорго Үөһээ-Бүлүү улуһун Ил Түмэн народнай депутата, билигин Үөһээ-Бүлүү улуһун баһылыга Владимир Семенович Поскачин:

- Бүлүүтэҕи ГЭС уонна алмаас промышленноһа хардарыта быстыспат ситимнээхтэр. Бу элбэх үп-харчы эргийэр киинэ. Ол эрэн үп-харчы сырыстыгар Бүлүү өрүс бургуыта, нэһилиэнньэ доруобуйата мөлтөөтө, ыарыс сүтүү үксээтэ. Экология алдыныта табыста, айылба эйгэтэ кэһилиннэ. ГЭС тутуллан оттонор сирдэр утуттаммакалар тыа хаһайыстыбатыгар улахан охсуу оһоһунна. ЛЭП-220 кВт ситимэ - бу Накыын, Бүлүү улуустарын эр кыһалҕа буолбатах, бу республика кыһалҕата. Бу линия үс сыл эрэ тутуллан үлэбэ кириэхтээх этэ эрээри, онус сылын тутула сагыыр. Бүтүө билигин да ыраах.

Гаас туһунан эттэххэ, Таас Тумус, Кыһыл Сыыр, Мастаах гааһа (Бүлүү, Кэбээйи улуустара) Дьоккуускай куораты уонна кини тула тынаабы улуустары, нэһилиэнньэлээх пууннары хааччыйыта 50-ча сыл буолла. Биһиэхэ баччаанча диэри гаас суох.

Суол туһунан этэ да барылыбат. Дьоккуускайга диэри аһан суола кыһынҕы эрэ өттүгэр баар. Эгэ улуус иһинээҕи суоллар тустарын этиллиэ дуо. Оттон дыһинээбэ Арбаа регион - өрөспүүбүлүкэ бюджетны донора буолан олоһор, - диин чопчу этэн турар.

Холобур, 2001 сыл кулун тутар 12 күнүгэр ытыллыбыт парламентскай истиигэ электроэнергия, гаас уонна суол туһунан барыт кэпсэтии билигин да билигин

күннээҕи олохпун кыһарыйар кыһалҕата буолан сылдьар. Ол курдук саҥа ЛЭП-220 кВт ситимин тутуута 1991 сыллааха сабаланан баран, үс сылынан, ол эбэтэр Мииринэйтэн Кэбээйигэ диэри тийиэхтээбэ. Онтон ылата үйэ чиппэрэ ааста. Дыһинэн 2001 сыллааҕы парламентскай истии түмүгүнэн ЛЭП-220 кВт ситимин саҥардан тардыы үлэтэ сөргүтүлэн уонна Сунтаарга диэри кэлэн баран, эмискэ Кытайга тахсар гаас-ниэп ситимин хааччыырга суһаллык электроэнергия наада буолан Өлүөхүмэбэ үрдүк күүрүүлээх линия аһыйах ыйынан тийбитэ. Ол содулугар алмаас промышленноһа сайдарыгар толуннаан уңуоһун курдук толук ууруллубут, сиэн сизбит сэмнэбинии сиэртибэ буолбун Бүлүү түбэтин түөрт олохтоохтору эмиз үрдүк күүрүүлээх линиябытыттан көрө маппыпыт.

Онон кыһалҕаттан тахсаары Далырга 2013 сыл сэттиннэ 20 күнүгэр гааһа суох өрүс уңуоругу нэһиликтэригэр электроэнергияны туһаныны туруорсар конференция ытыллыбыта. Ол конференция түмүгүнэн Ил Түмэн народнай депутаттара Гаврил Алексеев, Марфа Филиппова салгыы туруорсаннар Үөһээ-Бүлүү улуһугар электроэнергияны туһаныыга чөлчөтү (субсидия) СӨ Правительствоһынэн 2014 сылтан көрүлэр буолбута. Дыһинэн өрүс уңуоругу нэһиликтэргэ 1 тыһ. кэрингэ ыалга электроэнергияны туһанарыгар өссө 2013 сыл от ыйыгар улуустааҕы РЭС, хас биридин нэһиликтэринэн ыал аһсаанын ыйан туран, сурук ытыталаабыта. Хомойуох иһин, ымыылаах субсидиябыт көрүллэтин кытары "Якутскэнерго" АК ААО салалтата 2014 сыл күһүнүгэр кэлэн кыамабыт кыра диин баара-суоҕа 70-ча ыалга эрэ көңүлү биэрэргэ дыһаһан бэрт эрийинэн туруорсан ылбыт субсидиябыт салгынгна ыйан хаалла.

Оттон электроэнергияны туһанар кыах баар дуо? Баар! Баарын аһан, инникитин толору туһанарга үп-харчы да, кыама да баар. Тоҕо диэтэххэ, бүтүн Дьоккуускай куораты сэргэ, өрөспүүбүлүкэ киин уонна илин энгэр улуустарын электроэнергиянан хааччыыар Дьоккуускайдааҕы ГРЭС кыамаба баара-суоҕа 320 МВт эрэ, онтон Арбаа энергооройуону хааччыыар Мииринэй улуһугар үлэни туар станциялар онорон таһаарар электроэнергияларын кыамаба судургутук холбоон эптэххэ = 1022 МВт тэһнэһэр!!!

Харса суох туруорсуохха наада

"Ытаабат оһону эмсэхтэбэтэр", - диин мындыр өбүгэлэрбит бэрт бэргэн этиллээхтэр. Кырдык, билигин Бүлүү түбэтигэр электроэнергияны, гааһы туһаныны, суол оһоһуутун олохтоохтор бэйэбит оҕоһунна олоһуран харса суох туруорсуох тустаахпыт.

Баһатаан туран, бу биһиги кэлэр көлүнэн иннигэр ытык исепит. Тоҕо диэтэххэ, чуолаан Бүлүү түбэтин улуустарыгар хаарын хампа тыабытын оттук маска харыыта суох кэрдэн бүтээн эрэбит. Кэчээри ыччаппытыгар эргэнэ хара тыа онугар, бэккэлээтэбинэ, иһирик ойуур, эбэтэр, ону да ортобуна, тардына софус эттэпитинэ, кур лаангы эрэ хаалар турука кииридибит.

Исккиһинэн, алмаас хостоһунугар толук ууруллубут Бүлүү түбэтин олохтоох нэһилиэнньэтин доруобуйатын тупсарыы, олоһундыһаһын чөлчөтүи, айгыраабыт тулаһыгар айылҕатын чөлүгэр түһэри боппуруоһа суһаллык сударыстыба өттүтүнэн нэһилиэнньэ туһугар быһаарыллара хаач-

чыллаахтаах.

Үсүһүнэн, бу Бүлүү түбэтигэр тыа сириң ыалын кыһарыйар кыһалҕатын, ол эбэтэр чөлчөтүилээх уотунан ититинини (электроотопление), гааһы туһаныы курдук уонна суолу оноруу боппуруостар - бу былаас түөрт сорукутара.

Парламентскай истии түстэннэ

2014 сыл муус устар 1 күнүгэр Үөһээ-Бүлүүгэ Боотулу нэһилигэр улуус Сэбиэтин президиумун көһө сылдьар мунһаба (бэрсэсээдэтэл С.А. Михалев) "Бүлүү өрүс хангас биэрэгэр сытар нэһиликтэри гаастааһын боппуруоһа" диин чопчу темаба төгүрүк остуол тэрийдэ. Ол түмүгүнэн уңуоругу нэһиликтэргэ гаас кэлиитин хайаан да туруорсуохха диин түмүк ылыллыбыта.

Оттон Дьоккуускай куоракка ытыллыбыт Үөһээ-Бүлүү күннэрин чэрчитинэн 2015 сыл муус устар 9 күнүгэр Ил Түмэнгэ буолан ааспыт көрсүһүгэр Ил Түмэн народнай депутаттара, Үөһээ-Бүлүү улуһун салалтата, нэһилик баһылыктара, улуус депутаттара өссө төгүл төхтөрүиэн электроэнергия, гаас, суол, ону сэргэ XX-с үбүлүйдээх Манчаары ооннууларын туһуларын тула кэпсэппиттэрэ. Онно Марфа Филиппова бу боппуруостарын уһаппакка-кэһиппэккэ СӨ Правительствоһын, Ил Түмэнин таһымыгар көрөргө этии киллэрбитин Ил Түмэн бэрсэсээдэтэлин I-кы солбуйааччы Анатолий Добрянцев, Ил Түмэн вице-спикерэ Ольга Балакина, народнай депутаттар А.С. Уаров, В.М. Прокопьев, Г.Н. Алексеев, Д.В. Саввин уо.д.а. өйөөбүттэрэ олук хайбаллаах.

Манна даһатан эттэххэ, бу кэпсэтиигэ Бүлүү бөлөх улуустарын тустарыгар ытыктыах тыл эппит Александр Уаров, холобур, Сунтаарга 3,5 тыһыынча ыал, о.э. улуус 78%-на дыизни ититиигэ электроэнергияны туһанан олоһоруу уонна ити ыаллар бары субсидия суотугар 1 квт/ч иһин 0,55 эрэ солкуобайы төлүдүлэрин эттэ!

Ол кэнниттэн тутта сөрөөн 2105 сыл муус устар 13 күнүгэр Ил Түмэн тутууга уонна ОДБКХ-га сис кэмитиэтин бэрсэсээдэтэлэ Александр Романов, Ил Түмэн сиргэ сыһыанга, айылба баайыгар уонна экологияга сис кэмитиэтин бэрсэсээдэтэлэ Владимир Прокопьев, Ил Түмэн мандакка уонна регламента хамыһыйатын бэрсэсээдэтэлэ Марфа Филиппова түмсэн парламентскай истиини хаһан-хайдах ытыгы сүбэлэһэн турулар.

Александр Романов, бу боппуруостары быһаарар сүрүн кэмитиэт бэрсэсээдэтэлэ:

- Боппуруос бүтүн Бүлүү түбэтигэр, онно олоһор саха дыһунан дыһаһытыгар ураты суолтаалаһынан олус эппиэтинэстээх. Онон биһиги үһүн боппуруос Бүлүү түбэтин олохтоохторун барыларын таарыйарынан, туһаннаах этиини дириһник үөрэтэн уонна бөлэмнээн баран парламентскай истиигэ көрөргө быһаардыбыт, - дииэтэ. Дьэ, бу биһиэхэ туһугар олус үөрүүдүлэх сонун.

Оттон Владимир Прокопьев кэпсээнэ кыһалҕалаах дыһон санаабыгын эрэнкэдиитэ:

- Мин ити 2001 сыл кулун тутар 12 күнүгэр Үөһээ-Бүлүүгэ буолбут парламентскай истии маһырайааларын, оччолорго бэйэм Ил Түмэн депутата, ытыктыабыллаах Юрий Прокопьев соруудаһынан бөлэмнээбит буоламмын, ити үөһээ-бүлүүлэр туруорсар боппуруостарын ис дыһин билэбин. Ол иһин парламентскай истиини бэс ыйыгар оноруохха диибин. Төһөн эрдэ туруорсабыт да, уон оччонон дириһ хорутуулаах уонна үтүө түмүктээх буолуохпун.

Түгэнинэн туһанан, биһири бэлиэтээн этиэм этэ. Ол курдук ити Сунтаар-Ньурба ыккардынаабы ЛЭП-220 кВт бырайыагын биһиги 100 мөл. солк. төлөөн онотторбуппут. Бу 160 км усталаах ЛЭП-220 кВт сабыс-саҥа ситимин тардыы сыаната дыһинэн 5 млрд. солк. эрэ суумалаах. Бу бырайыак госэкспертизаны ааспыт. Оттон ити "Якутскэнерго" АК ААО салалтата кэлиили кэбэр 24 млрд. солкуобайа - бу бүтүн Арбаа энергорегион уопсай реконструкциятын сыаната!! Эскөтүн Ньурбаба диэри 220 кВт линия кэллэ да, Үөһээ-Бүлүүгэ уонна Бүлүүгэ барыахтаах 110 кВт электроэнергия кыһалҕата уһуллар. Билигин ити линия кыамаба, киһи сонньууох, Онхойтон төттөрү Ньурбаба өбүллэн үлэни турар.

Гааска сыһыаннаан эттэххэ, дыһинэн Үөһээ-Бүлүүгэ кэлбит гаас магистральнай ситимэ салгыы 160 мм диаметраах турбанан Ньурбаба аһыахтааҕа. Хомойуох иһин, ол дыһун былаан олоххо киирбэтэбэ. Мин кэлин Ньурба баһылыгын үлэни олоһор өссө 2010 с. Онхойтон Ньурба куоратыгар диэри 320 мм диаметраах, 100 км усталаах гаас магистральнай ситимин бырайыагын Орто Түһнэн кэлэр гааска суоттанан онотторбутом. Ол бырайыак бэлэм. Оттон Онхойтон Орто Түһнээҕи газоконденсаттаах түбэбэ диэри баара-суоҕа 100 км иһинэн.

Салгыы билиһиннэрдэххэ, Марфа Филиппова бу күннэргэ ити буолуохтаах парламентскай истиини тэрийэн ытыгар туһунан официальной суругу Ил Түмэн тутууга уонна ОДБКХ-га сис кэмитиэтин бэрсэсээдэтэлэ Александр Романов аатыгар ыытыттарын туһунан дыһун сонуннаах. Бу чуолаан биһиэхэ, Бүлүү түбэтин олохтоохторугар, биллэн турар, улахан ситиһи быһыытыннан сыаналанар.

Гааһы туһанар кыах баар...

Гааһы туһанарга кыах да, кыама да баар диибит биһиги - кыһалҕалаах дыһон. Тоҕо диэтэххэ, бу соторутаабыта Түһн уңуор сытар туһаба таһаарыллыбыт Орто Түһнээҕи гаастаах сиргэ сэргэ, биллэрдии эттэххэ, Бүлүүнү, Үөһээ-Бүлүүнү, Горнайы, Кэбээйини, Дьоккуускайы, Намы, Хангалаһы сэргэ Илин энгэр улуустарын гааһынан хааччыыар Кыһыл Сыырдаагы уонна уруккута Бүлүүгэ, биллэрдии Кэбээйигэ киирэр Мастаахтаагы, Таас Тумустаагы гаастаах сирдэр бааллар.

Ааспытты саһата таарыйа эттэххэ, "Таас Тумус - Дьоккуускай" гаас ситимин холбоон ыспарат түмүк 1967 сыл алтынны 24 күнүгэр түһэриллибит. Ошон Дьоккуускайга дыһон олоһор дьизэлэригэр

уонна промышленнай эбийиэктэргэ гаас 1967 сыл алтынны 31 күнүгэр киирбит. Салгыы тэтимнээхтик үлэлээн бу сыл түмүгэр 410 км. усталаах "Таас Тумус - Дьоккуускай - Покровская" гааһы хахайдыыр турба ситимэ Покровскайга тийбит. Кэлин Таас Тумус гааһын баттааһына түспүтүнэн, а.э. саппааһа аһыйабытынан Кыһыл Сыыр уонна Мастаах гааһын ситимин утаба 1986-1989 сс. тутулуобуттан Дьоккуускай уонна кини тулата аны эбии Орто Бүлүүтэҕи гааһынан хааччылан барбыттара. Билигин, билэргит курдук, гаас турбатын ситимэ Өлүөнэ эбэни туораан Илин энгэр улуустарын хааччыан эрэр.

Манна даһатан биһири бэлиэтээн этэбин. Ол курдук ааспыт 2014 сылга Мэнгэ-Хангалас Бэдымэтигэр гаас оттугу киллэрини былааннаммыта. Билигин туругунан, дэриэбинэ иһинээҕи гаас ситимэ тардылыһынагынан баран, "Майа - Төһүлү - Бороһон" магистральнай ситим Бэдымэбэ туоруур салмак утаһын бырайыактыыр-сметнай докумуонугар көннөрүү киирээрэ эрэйиллэр буолан тардылыһынагынан СӨ баһылыгын уонна правительствотын дыһалтатын Агропромышленнай комплекска уонна айылба харыстабылыгар департаменын салайааччыта Анастасия Афанасьева тыа сириң кэлимник сайыннарыы хайысхатыгар сыһыаннаан эппитин санаһабын. Көрөргүт курдук бу Бүлүү түбэтигэр атаһыт аһыгар сытар гаас Уус-Алдан улуһугар Майабаатта, Бэрт Хара алаастарынан бэрт сотору тийэр. Тоҕо диэтэххэ, тустаах дыһон гаас магистрала бийлэ сайын Түһнүлүтэн Бэйдингэбэ диэри тардыллар дииллэр.

Оттон ити Илин энгэргэ Өлүөнэ курдук улуу эбэни туоратан гааһы аһалбыт модун кыахтаах сударыстыба ама хайдах тарбахха баттанар Үөһээ-Бүлүү, Бүлүү өрүс уңуоругунаагы нэһиликтэригэр, бу сытар Ньурбаба, Сунтаарга гааһы тизэрибэт буолуой.

Суруллубут - суоруллубат

Эбийитин: "Этиллибит тыл иһилибэт буолбат", - диибит биһиги. Ол курдук 2001 сыл кулун тутар 12 күнүнээҕи Үөһээ-Бүлүүгэ ытытыллыбыт Парламентскай истии, онтон 2013 сыл сэттиннэ 20 күнүгэр Далырга буолан ааспыт конференция, 2015 сыл муус устар 1 күнүгэр Боотулуатаагы төгүрүк остуолу сэргэ муус устар 9 күнүгэр Ил Түмэнгэ Үөһээ-Бүлүү делегациятын кытары буолан ааспыт көрсүһүү, биллэн турар, бири илим хотоһосторо.

Оттон аны иккиһин төхтөрүиэн Дьоккуускайга Бүлүү түбэтин туомтуу баайылыгы үс сүрүн кыһалҕатын сүөргө мунһааха бөлэмнэни үлэтэ тэтимнээхтик саһаланна. Ыга тардыллан ыылылыбыт кыһалҕаны быһаарыы кыалдыбатагына биһиги тииспитинэн да түһэн сүөргэргэ бэлээр бөлэмитин биллэрэбит.

Бүлүү түбэтин эрэйин энгэрин тистэ Муттүххай БОРОҢ.

Улуус хаһаыаттарыгар сурутуу салбаһанар

Убаастабыллаах аһааччылар!

2015 сыл иккис аһаарыгар хаһаыаттарга сурутуу хампааннаһа саһаланан бара турар. Төһө да билигин дойду үрдүнэн балаһыннаһа ыарааттар, редакция коллектива улуустаагы "Ньурба" уонна "Огни Ньурбы" хаһаыаттарга 2015 сыл иккис аһаарыгар сурутуу сыанатын уруккунан хаалларда. Ол курдук, "Ньурба" хаһаыакка почта нөһүө суруттары 1 ыйга - 74 солк.73 харчы, 6 ыйга - 448 солк.38 харчы; "Огни Ньурбы" хаһаыакка почта нөһүө суруттары 1 ыйга - 39 солк., 6 ыйга - 234 солк. (тэрлэтэлэргэ уонна чааһынай дыһонго сыаната биир).

Мань сэргэ улуус хаһаыаттын редакцияттан бэйэтигиттэн кэлэн ыларга сурутуу тэрилибит хайыс да сыла. Бу түбэттэбэ "Ньурба" хаһаыакка сурутуу сыаната 1 ыйга - 42 солк., 6 ыйга - 252 солк.; "Огни Ньурбы" хаһаыакка 1 ыйга - 22 солк.64 харчы, 6 ыйга - 135 солк.84 харчы.

Бийылгыттан саһаланан сурутуу саһа көрүнгүн - электроннай почтаалаах дыһонго хаһаыаттар электроннай версияларыгар сурутуууу ытытыбыт. Сурутуу сыаната: "Ньурба" хаһаыакка 1 ыйга - 24 солк., 6 ыйга - 144 солк., "Огни Ньурбы" 1 ыйга - 13 солк., 6 ыйга - 78 солк.

Редакция.

- Авто-лайн -

Оболор харысхаллаах буолалларын туһугар

Ыам ыйын 4-10 кк. ХНТ кө-бүлээһининэн бүтүн аан дойдуга суолга куттал суох буолуутун 3-с Глобальной нэдиэлэтэ ыгытылына. Бу сырыыга кини сүрүн тиэмэтинэн суолга оболор куттала суох буолуулар буолла.

Нэдиэлэ чэрчитинэн ХНТ дойдударыгар "Оболор олохторун быһаан" социальнай хампаанна тэрилиннэ. Бу оболор суолунан сылдыы кыттылаахтарын быһытынан кэбирэх балаһыанналарыгар аан дойду уопастыбаннаһын болдомтотун тардар уонна кинилэргэ куттал суох буолуутун үрдэтиигэ дьаһаллары ылынар хайысхалаах. Манна 2014 с. сэтиннигэ ылыллыбыт Обо декларацията сүрүн миэстэни ылар. Декларация бүтүн аан дойду үрдүнэн оболору кытыннаран ырытан оноруллубута. Суолунан сылдыыга сыһаннаан, оболор бэйэлэрин санааларын уонна туохтан кутталларын эпиптэргэ, оскуола бараалларыгар тугу саныыларын-толкуйдууларын кэпсээбиттэр. Суолга куттала суохтук сананарга кинилэргэ туох тийэтин эпиптэргэ.

ХНТ суолунан сылдыыга куттал суох буолуутун 1-кы Глобальной нэдиэлэтэ 2007 с. муус устар 23-29 кк. ыгытылыбыта уонна суолунан сылдыы ээр кыттааччыларыгар аманмыта. Бу чэрчитинэн муус устар 23-24 кк. Женевага (Швейцария) ыччат Аан дойдутаагы ассамблеятыгар "Суолунан сылдыы куттала суох буолуутун туһунан ыччат Декларацията" ылыллыбыта. Эмиэ Женевага муус устар 25 к. интэриэстээх өрүттэр Форумнара буолбута. Форумна ордук улахан болдомто суолунан сылдыы

эдэр кыттылаахтарыгар, кинилэри көмүскүүргэ кыттыгас үлэ стратегиятын ырытан онорууга ууруллубута.

Муус устар 27 к. Брюссельга (Бельгия) суолунан сылдыы куттала суох буолуутун Европейскай күнэ ыгытылыбыта. Арасыйа манна эмиэ кыттыбыта.

РФ национальной таһымна Глобальной нэдиэлэ дьаһалларын ытарга саамай көхтөөхтүк кыттыбыта. Манна сыһаннаах РФ Бырабытталыстыбатын дьаһала тахсыбыта. Дойдуга суолунан сылдыы куттала суох буолуутун Нэдиэлэтэ тэриллибит. Үөрэх тэрилтэлэригэр аһаҕас уроктар, араас кункурустар, викториналар уо.д.а. буолбуттара. ГАИ салайааччылары суолунан сылдыы кыттылаахтарын кытта көрсүүлүүр, автопробегтар ыгытылыбыттара. РФ субъектарыгар суолунан сылдыы куттала суох буолуутун регионнаагы хамыһыйаларыгар суолга ыччакка куттал суох буолуутун боппуруостара көрүллүбүттэр.

ХНТ суолунан сылдыы куттала суох буолуутун 2-с Глобальной нэдиэлэтэ 2013 с. ыам ыйын 6-12 кк. ыгытылыбыта. Нэдиэлэ сүрүн тиэмэтинэн сатыы дьонго куттал суох буолуутун үрдэтии буолбута. Нэдиэлэни тэрийээччилэр сыллата бүтүн аан дойду үрдүнэн суолга өлөр дьонтон чииппэрин кэрингэ сатыы дьон буолалларын бэлиэтээбиттэрэ. Хас нэдиэлэ аайы сиргэ 5 тыһ.

сатыы киһи суолга өлөр. Ол иһигэр элбэх оболор уонна кырдыҕас дьоннор.

Сатыы дьонго суолга куттал суох буолуута - Арасыйага эмиэ тирээн турар сорук. Сылбын аайы суолга хас да тыһыныча сатыы дьон өлөр. Сатыы дьоннор суолунан сырыы биір саамай көмүскэлэ суох категориятынан буолалларын быһытынан, сатыы дьонго куттал суох буолуутун үрдэтии дойду ГАИ-тын биір сүрүн соруга буолар, манна ураты болдомто ууруллар. Бу Нэдиэлэбэ аманмыт тэрээһиннэр дойду үрдүнэн кизгник уонна тэрээһиннээхтик ыгытылыбыттара.

2015 с. ыам ыйыгар бүтүн аан дойду үрдүнэн ХНТ суолунан сылдыы куттала суох буолуутун 3-с Глобальной нэдиэлэтэ буолан ааста. Бийиги дойдубутугар бу Нэдиэлэбэ аманмыт араас тэрээһиннэр эмиэ ыгытылынылар. Улууспутугар ГАИ үлэһиттэрэ оскуолаларга лиэксийэлэри, обо саадтарыгар викториналары уонна араас ооннуулары, ГАИ штаты таһынан инспектордара эмиэ оболорго куттал суох буолуутун үрдэтэргэ туһуламмыт лиэксийэлэри тэрийэн ыгытылар. Үөрэнээччилэргэ ХНТ суолунан сылдыы куттала суох буолуутун 3-с Глобальной нэдиэлэтин кыттылааҕа буолалларын туһулуур сэртификэттэри, обо саадын итиллээччилэригэр грамоталары уонна сэртификэттэри туттардылар.

балаһыаннаах сатыы оболор кыттылаах суол-тырааныспар быһылаана элбиір. Оболор суолга эчэйиилэрин сэрэтэргэ үлэни күүһүрдэргэ уонна оскуола каникулларын кэмигэр сокуоннай саастарын ситэ илик оболорго куттал суох буолуутун хаачыйарга туһуланан, **ыам ыйын 15 күнүттэн бэс ыйын 15 к. диэри "Болдойун, оболор" операция** 1-ы сүһүбэ ыгытыллар.

Геннадий АНТОНОВ
бэлэмнээтэ.

лэрэ 12% элбээтэ. Маннык ДТП ахсаана улааппыта Ленскэй, Горнай, Өлүөхүмэ, Таатта, Уус-Алдан улуустарыгар уонна Дьокуускай к. бэлиэтэннэ. Былгырынныгы туһааннаах кэмнэ обо өлүүтэ тахсыбатаҕа. Быһыл кэлэн обо өлүүтэ Мииринэй уонна Алдан улуустарыгар таһыста.

Сааскы-сайынны сезон са-

- Оскуола -

Бэлиэ түгэннэр

Албан ааттаах буйуннарга Ньурба 1 №-дээх оскуолатыгар Улуу Кыайы чииһигэр үгүс бэлиэ түгэннэр буолан аастылар. Оболор үөрэхтэрин, талааннарын-дьобурдарын көрдөрдүлэр. Улуу Кыайы чииһигэр хоһоон күрүбэр 8 кылаас уолаттара төрдүө буолан Тимофей Сметанин "Саллаат" диэн хоһоонун өрө күүрүүлээхтик аахпыттарын олус сэргэтибит.

Кадет кылаас оболоро ойуунна ыгытыллар тэрээһиннэргэ кытыннылар. Сэри толоонуттан эргиллибэтэх оскуола маннайгы выпускниктарыгар, учууталларыгар Өйдөбүннүк стела

аһыллытыгар Улуу Кыайы Бойобуой Знаматын күөрэччи көтөхтүлэр.

Оскуолаҕа ыгытылыбыт аһаҕас уроугу кинилэргэ английскай тыл учуутала Марина Викторовна Никифорова ыгытта. Марина Викторовна уроуга мэлдьи интэриһинэй, үксүбүт английскай тылга ситиһибүт.

Кадет кылаас оболоро төрөп-

пүттэрин, аҕаларын, эһэлэрин кыайыыга бойобуой суолларын ахан-санаан, английскайды тылынан кэпсээтилэр. Үчүгэй уроок буолан ааста.

Ольга НИКОЛАЕВА,
Влада ЕМЕЛЬЯНОВА,
1 №-дээх оскуола корпоһун
корреспондентара,
8 "б" кылаас үөрэнээччилэрэ.

- Литература сыла -

Дьокуускай аэропордугар кинигэ киоската

Ханна эрэ самолетунан көтөөрү киһи аэропорка син өр олонор бириэмэтин күүтэр. Онтон самолетка кириэн, эмиэ хас эмит чааһынан биірде наадалаах сиргин булабын. Айанна чункуйбатыннар, сахалыы кинигэни аахтыннар, республика тас өртүгэр уонна улууска олонор дьонноругар дойдударын сылаас истин илдьитин - Сахабыт сирин кэрэ айылҕатын арыһар альбому, дьохун дьонун көпсиір кинигэни, сэргэх сэхэнэри, былгыры үһүэһэнэри бэлэх онгордуннар диэн "Бичик" Национальной кинигэ кыһата Дьокуускай аэропордугар 2 этээскэ эскалатор кэннигэр кинигэ атылыыр киоска арыйда.

Бу киоскаҕа буруолаабытыннан сана кинигэлэр нэдиэлэ аайы киірэ туруохтара. Мантан өссө сахалыы сувенирдары, откыткалары, магниттары атылаһааха сөп. Классик уонна аныгы суруйааччыларбыт айымньыларын, дьон эридьиэстээх дьылҕатын, тапталын туруулаһан туран буларын, булчуттар мүччүргэннээх сырыыларын, иис-уус алыбын о.д.а. ааһан ыраах айанна бириэмэни билбэккэ аһараахыт.

Ардыгар киһи пуорка киирэн баран бу көтөөрү олонор, дьону-

гар бэлэх ылбатаһын саныы биэрээччи, маннык түгэннэ кинигэ күндү уонна үйэлээх бэлэх буоларын умнумуобун! Оттон омук сиригэр араас быыстапкаҕа, күрэхтэһиигэ, баһар сыннана, эмтэнэ барарга Сахабыт сирин туһунан үгүө өйдөбүлү хаалларар альбом, кинигэ, откыртка барыта "Бичик" киоскатыгар баар.

Айанна аргыс, дьонго дьохун бэлэх - кинигэ!

Марианна ТЫРТЫКОВА.

- Министерство транспорта и дорожного хозяйства РС(Я) -

ПРИКАЗ №13-99

от 15 мая 2015 года

О внесении изменений в приказ Министерства транспорта и дорожного хозяйства Республики Саха (Якутия) от 23 апреля 2015 года №13-85 "б" сроках открытия навигации для маломерных судов на территории Республики Саха (Якутия) в 2015 году

В соответствии с постановлением Правительства Республики Саха (Якутия) от 16 августа 2007 года №?? "Об утверждении Правил пользования водными объектами для плавания на маломерных судах на территории Республики Саха (Якутия)", а также в связи с ранним прохождением ледохода на реках Вилюй, Амга, Алдан и верховьях реки Лена **ПРИКАЗЫВАЮ:**

1. Пункт 1. приказа Министерства транспорта и дорожного хозяйства Республики Саха (Якутия) от 23 апреля 2015 года №13-85 "О сроках открытия навигации для маломерных судов на территории Республики Саха (Якутия) в 2015 году" изложить в следующей редакции:

"Установить следующие сроки открытия навигации для маломерных судов, принадлежащих физическим и юридическим лицам Республики Саха (Якутия), и их выход на водные объекты после окончания ледохода (очистки водного объекта ото льда), по территории муниципальных улусов (районов) Республики Саха (Якутия):

с 20 мая 2015 года: а Алданском, Амгинском, Чурапчинском, Мирнинском, Верхневилуйском, Нюрбинском, Сунтарском, Ленском, Олекминском;

с 01 июня 2015 года: в Вилюйском, Горном, Мегино-Кангаласском, Таттинском, Нерюнгринском, Хангаласском, Кобяйском, Намском, Усть-Алданском, Усть-Майском, Томпонском улусах (районах), в г.Якутске, п.Жатай;

с 10 июня 2015 года: в Жиганском, Верхоянском, Оймяконском, Эвено-Бытаптайском, Абыйском, Анабарском, Момском, Аллайховском, Верхнеколымском, Среднеколымском, Нижнеколымском, Усть-Янском, Оленекском, Булуномском улусах (районах).

2. Опубликовать настоящий приказ в средствах массовой информации Республики Саха (Якутия).

3. Контроль исполнения настоящего приказа возложить на Первого заместителя министра транспорта и дорожного хозяйства Никифорову М.Р.

С.В.ВИНОКУРОВ,
министр.

Убаастабыллаах Ньурба улууһун олохтоохторо!

Ньурба улуһугар 2015 сүл ыам ыйын 23 күнүттэн бэс ыйын 23 күнүгэр диэри маһы олоодоһун ыйа биллэриллэр. Маһы ыларгытыгар Ньурба лесничествотыттан, нэһилиэктэргэ ойуур маастардарыттан кэлэн көнүл ыларгыт булгуччулаах.

Бийиги аадырыспыт: Ньурба к., Ленин ул. 39 №-рэ, билсэр тел. 2-45-81.

Лесничество администрацията.

Объявление

С 19 мая по 19 июня 2015 года объявляется конкурсный отбор на предоставление грантов начинающим субъектам малого предпринимательства Нюрбинского района.

Прием документов производится в МБУ "Бизнес-инкубатор в г.Нюрба", каб. № 2.

Справки по тел.: 2-33-41.

Маһы олоодоһууга сүбэ

Мас олоодоһуу дьааматын 50x60 см. кэтиттээх, динринин 30x40 см. гына хаһан бэлэмниилэр, олодулар мас икки арда 2-3 м. буолуохтаах бороодатыттан көрөн. Биір маска 15-20 литэргэ уу кутулар, сөппэрээккэ 5-10 литэргэ уу. Ити олодуох иннинэ дьааматыгар, онтон олодон баран эмиэ уу кутулар. Сиіктээх, инчэбэй сиргэ талаһы, хатыны, үөтү; кураанах кумахтаах сиргэ бэһи, тиити, тэгини олодуохха сөп. Сөппэрээктэртэн биһиэхэ баар моонньоһон, тамлаһан, сугун абаһатын уонна сибэккилээх үүнээйилэртэн киһи барыта билэр иван-чайын, дөлүһөнү, курильскай чайы олодуохха сөп.

Ону таһынан чугаһынан билигин ылбычча кыайан көстүбэт рябинаны, черемуханы, боярышники олодор буоллар көстүүтэ үчүгэй буолуо этэ.

Олодуллубут маһы көрө сыл-

дьан кэмийтэн-кэмигэр уу кутан көрө-истэ сырыттаах, бүүбэй-дээтэххэ эрэ үүнэрин умнууохха наада.

Лесничэй көмөлөөһөччүтэ
Г.АНДРЕЕВА.

Эгэрдэлиһит!

Убаастабыллаах бэтэрээн учууталбыт Иосиф Иванович!

Эйигин өрөгөйдөөх үбүлүүгүнэн итииттик-истиһник эгэрдэлиһит. Баһарабыт кытааннах доруобуйаны, үөрүү-көтүү үктэллэнэн уһундук, ылоодоһук олодорго. Уостубат үйүлээх кэлэр кэмгэр эрэ кэрэһилээһин, үчүгэйи эрэ үксэттин!

Автоновка оскуолатын кэлэктиибэ.

— Кыраайы үөрэтии —

Утуммутун харыстыабын

Ханнык баҕарар омука былыргы тутууларын-өйдөбүллэрин харыстыыр үлэни ытталлар. Төрүөтэ - утуму быспат, историаны үөрэтэр курдук. Биһиги улуус урут былыргы тутуута элбэбин өйдүүбүн. Балартан үксүлэрин, хомойуох иһин, көтүрэн бүтэрибиттэрэ. Көтүрүлүбүт уонна ордон хаалыт историческай дьыэлэр тустарынан Ньурба куорат кырдыаҕас олохтообо, кыраайы үөрэтээччи Николай Николаевич Мартынап манныгы кэпсири:

“Маннайгы кылааска үөрэнэ киирэрбэр Ньурбаҕа революция иннинээҕи тутуу бөҕө баһаам этэ. Олортон Горькай уулуссаҕа биир дьыэ баара. Былыргы ампар курдук хабаргалы муннукутааҕа, бу сыаркабы кытта бииргэ аҕабыкка анаан тутуллабыт. Сыаркап тутуута 1848 сылга саҕаламмыт курдук, бэрт түргэнник тутулан 1850 сылга аһыллыбыт. Ол аата аҕабыт олохторугар бу дьыэ эмиэ бэлэм буолаҕа дии. Аны кэнники сыллар-хонуктар ааспыттарын кэннэ аҕабыт дьыэм эргэрдэ диэн саҕа дьыэ туттарбыт, ол Комсомольскай уулуссаҕа турбута. Ол дьыэбэ аҕабыт 1912 сыллаахха көһөн кирибит, онтон революция буолтун кэннэ ол дьыэ культуурунай киин буолбут, аҕабыт балаһан гыммыттар. Бу дьыэ билигин суох. Көтүрбүттэрэ.”

Ону таһынан элбэх атыһыт дьыэтэ баара. Эт-үүт комбинатын уруккута Дуҕа атыһыт дьыэтэ диэн ааттыыллар. Аны атыһыт Насыровтар дьыэлэрэ баар этилэр. Биэрэ билигин кинотеатр онногу амбулатория буолан турбута, саҕа дьыэлэрэ билингни остолубуой оннугар турбута. Ол дьыэни десада гына сылдьыбытара, онтон үрэх уңуор көһөрбүттэрэ, соробо билигин да турар. Ону таһынан Хаабыһап атыһыт дьыэтэ баара.

Барылараттан бүтэһик Верещагин дьыэтэ көтүлүбүтэ. Библиотека уонна военкомат икки ардыгар турбута, сэнэх көрүннээх этэ. Көтүрүллэ сырытаҕына көрбүтүм, олох ураты тутуулаах этэ. Биер дьиктиргэбитим өһүөтэ, аныгы доннор өһүөнү буруска маһыгар сыһыары сааһыан баран үрдүнэн тэлгэтэллэр. Оттон бу Верещагин атыһыт дьыэтин үрдүн-өһүөтүн икки өттүнэн куюһааһа онорбуттар уонна ону биер сиринэн киирэр гына сыһыа өһүө устуу бүтүннүү анһан кэбиспиттэрэ. Түөкүн дьыэ үрдүнэн халыы кирибэтин диэн буолуохтаах. Дьэ ол курдук онһоһуулаах дьыэ этэ. Онтубутун эмиэ уот гынан кэбиспиттэрэ.

Аны өссө биер аһыйарым, хомойорум диэххэ, Ньурбаҕа бастакы Элиэнин оордыһааһа сибээс үлэһитэ А.Н. Балакшина, РСФСР бочуоттаах геологын Георгий Балакшин ийэтэ, олимпиец, иккис Георгий Балакшин эбэтэ, ол олохтор, үлэлэбит дьыэтэ этэ. Бу дьыэни сэбиэскэй буолтун кэннэ, чопчу этэр кыабым суох, Нюрбинцев комиссарынан үлэлэбит кэмигэр Кутана дьикиттэн Токур кулуба дьыэтин, бу Балакшина аҕатын киэтин, болуоттаан уһааран аҕалан телеграф дьыэтэ гыммыттар. Ол онно Александра Николаевна сибээскэ үлэлэбитэ. Бу дьыэ эмиэ олус үчүгэйдик турбута. Кэлин баһаарынай дьыэтэ буола сылдьыбыта, иккис этээһигэр солуур саҕа куолакал баарын өйдүүбүн. Тьааһын истибэтэҕим. Кэлин ыаллар олохторугар, онтон уонтан эрэ таһа сыллаабыта

көтүрэн уот гынан кэбиспиттэрэ (Ньурба оборонатын монументын кэннигэр турбута). Маһа бөдөнө, тутуута ырааһа туох да дьикти этэ.

Итигирдик революция иннинээҕи элбэх тутуулартан ытыс соттон хааллыбыт. Аны Сэбиэскэй былаас саһана саха биер үһүлчүлүкэ киһитэ Сергей Васильев - Бороҕоонускай туттарбыт тутууларга туох да элбэх этилэр. Саамай бастакынан ытыктыыр дьыэм, бастакы оскуола киэһэ этэ, ону уот былдыаабыта. Хаарыан оскуола. Ити оскуоланы Сергей Васильев туттарбыта. Туттарбыт кулууптаах этэ, онто эргэрэн сууллубута, өһүөтэ тостон түһэн хата киһини баттаабаҕа. Ону көтүрбүттэрэ.

Элиэнин уулусса уонна Кыайы уулусса муннагар дьыаһыла дьыэтэ турбута (уруккута “Малышок” десада дьыэтэ). Олох үчүгэй туруктаах дьыэтэ. Ханан да хамнаан, эмэх ытыран көрбөккө турбута. Эмиэ уот гыммыттар. Аны Сергей Васильев туттарбыт дьыэтигэн балыһа дьыэтэ, кэлин оҕо санаторийа буолан турбута, үрэх уңуор. Ол дьыэни үс-хас сыллаабыта көтүрэн уот гынан кэбиспиттэрэ. Олох үчүгэйдик турбута ээ. Итигирдик биер үтүө киһи өйдөбүлү хаалларбытын бүтэрибит, тэрийбит пааркатыттан сэмнэбэ эрэ хаалла. Олох өртүгэтин ааста ити паарка, билигин киһи кириэрэн саллар.

Билингнитэ оройуонна аҕыһа былыргы тутуу хаалан тураллар. Сураһын истэбин, Хатыҕа 19-с үйэбэ, Манчаары үйэтигэр, бэйэтин кэмигэр улаханник бил-

лэр баай Дайыла Гоголев дьыэтэ турар (Авт. Баар оннук дьыэ, сууллуохка буолбут). Итиннэ сэргэлэригэн аҕыһа ордон турар дииллэр (Авт. Биер ордон турар), Бэтиэмэ диэн алааска быһыыта. Ол саамай былыргы тутуу, улууска ити эрэ хаалла.

Уонна онтон арыһый бөтөрөннөн Ньурба Антоновкагыгар атыһылар туһу дьыэлэрэ билигин да баар (19-с үйэ иккис аһара). Бу үлүгүрдэх үлэһит дьон өрүс үрдүнээҕи ойууру солоонор бурдук ыһар бааһына онһотубуттар. Ити ордон турар дьыэ Илинниги Сибиригэ киэнник тарһаммыт тиһиттэх нуучча бааһынайын тутуута. Иркутскайга устудьуоннуу сылдьан 60-с сылларга Карлук диэн дэриэбинэбэ үлэлини таһа сылдьыбыппыт. Онно чопчу ити Антоновкага турар дьыэ курдук уһаайбалаах дьыэлэр тураллар.

Урукку ыраахтаағы саһанааҕы сыаркаптартан Чаппандаҕа ордон турар. Марха улууһун кулубата Степан Алексеев - Боһуут туттарбыта. Ити 1912 сыллаахха үлэбэ кирибит дьыэ. Кириэһин, куолакалларын хомһомуоллар эрбээбиттэрэ-суулларбыттар. Итиннэ самһы кулууп тутта сылдьыбытара, 70-с сылларга ол кулууп үлэлиир этэ, 80-с сылларга өһүөтэ сууллан киһини баттыы сыһан көтүлүбүтэ. Дьыбьы Испирдиэн диэн киһи ити сыаркабы тутуһа сылдьан куупалыттан халтарыһан охтон иһэн үстэ эркингэ сүгүннөн баттары саайталаан охтууну сымнаһыта үһү, туох да буолбакка сиргэ тура түспүт. Абаһам аах ол сүгэ суолла-

рын хойукка диэри көрөр эбиттэр.

Аны өссө биер бүтэһик Боһуут тутуута Марха улууһун киһинигэр Хатын Сыһыыга икки этээстэх ыскылаат турар. Улаһана олус, сүүрбэччэ хаамы усталаах, уонча хаамы туоралаах, икки этээстэх уопсай дьыэлэртэн арыһый кылгас эрэ тутуу. Быһыл саас сизннэрбэр көрдөрөөрү таһа сырыттыбыт, туох да буолбакка турар. Өссө бурдук харайа сылдьаллар үһү, кэм туһанар буоллаһтарына уот гымматтар иһи. Тоҕо таһа сырыттын дьыэтэххэ, эһэм эһэтэ Хонҕо Сүдөр Мухоплев диэн улахан күүстэх киһи бууттаах кириэни ол икки этээстэх ыскылааты нөҕүө быраһар үһү. Ону кытта арай Үөдэй аҕабыта быраһар диэн кэпсири этилэр, икки киһи. Уонна чугас эргин былыргы тутуу ордубатах.

Саха тутуута барыта мас ээ. Бу тутууларбытын харыстыабынгытыһый. Кэһчээри ыччакка, кэлэр сүһүөх дьонһо өйдөбүннүк буолуо этэ, бу манник олорон ааспыттара, субу курдук тутуулар баар этилэр диэн. Боһуут кулуба, Дайыһыла Гоголев да куһаһан дьон эбиттэрэ буоллар норуоттарыгар билингнэ диэри уос номоһор кириэ сылдьыбаттар. Боһуут туһунан мин элбэһи истибитим. Киһинэх күүлүүһүнүгүнэн сылдьыбыт Саллынгка Татаара диэн баар этэ. Уйбаан Прокопов диэн. Киһи олус үчүгэйдик ахтара. Итигирдик. Харыстыаһаһыйн. Былыргы тутуулары, сэргэлэри, уңуохтары”.

Манна эбэн эттэххэ, эргэ дьыэлэригэн харыстыыры таһынан биллэр дьомһууттар, бэлиэ сирдэригэр саҕа паамаһыннык-монумент туруорарбытын, баар паамаһынныктыры харыстырыбытын хаһан да умнуо суохтааһыт.

В.Б.БОРИСОВ.

— Ньурба — мин куоратым —

Бырааһынныклар кэннилэригэн санаалар

Билигин куорат диэн ааттанар Ньурба олохтооһун хайа саһа 54 сыл буолбут эбит. Ону мин, хайдах эрэ, бу соторутаангы курдук өйдүүбүн. Ити сыллар усталаһыгар быһыһа суох үлэ, үөрэх. Үлэбин райсоветтан уонна поствоеттан саҕалаабыт буоламмын ити сыллар усталарагар оройуонна араас уларыһыһылары-тэлэрийиһилэри билистэҕим дии. Араас ааһаах-суолаах бырааһынныклар элэһнээн ааһахтара. Олортон саамай күүтүлээхтэрэ Өктөөп, Саһа Дьыл, Маай бырааһынныктара буолаһарын киһи барыта билэр иһи. Бу бырааһынныкларга дьон олус түмсүүлээхтэрин, бэрээдэктээхтэрин, үөрүү-көтүү үктэллээх сылдьаһарын көрдөрөн аһар кэмнэрэ буолара.

Сэбиэскэй систиэмэ саһана Өктөөп бырааһынныһа олус өрө көтөбүлүүллээхтик ньиргийэһныаргыһан уостубат “ураа!” хаһыһаһа парад буолааччы. Арыт дьыл сэтиннһи ый саһатыгар хабыр соһус сытыһы тыаллаах тымыһы күһнэр да буолбуттарын иһин, оройуон араас тэрилтэлэрэ халһаһаһы анһан парадка көһтөөхтүк таһсалара. Колонналар киэргэһэн, симэһэн биер кэм кытаран-наһаран көһтөөһүлэр. Оройуон бөдөн тэрилтэлэрэ Амаһинскай экспедиция, Авиатриад, Мехколонна, ВЭС, тутуу тэрилтэлэрэ о.д.а. көһтөөһүтүк кытталара.

Эмиэ итинник таһымнаахтык Маай, кыайы күһнэрин бырааһынныктара ньиргирдээхтик барааччылар. Онон ньурбалар уруккуттан даһаны бырааһынныктыры көһтөөһүтүк атаарааччылар.

Ити ааспыттары санатардыы быһыһы бырааһынныктыр эмиэ тэрээһиннээхтик, үрдүк таһымнаахтык ааспыттарын бэлиэтиһбит.

Быһыл 1 Маайга уонна Улуу

Кыайы 70 сылыгар аһаммыт парадка тэрилтэлэр бары көһтөөһтүк, түмсүүлээхтик кыттыһыһтары көрдүбүт, биһирээтибит. Ордук үөрэх, кулууга, медицина, салааларын бары үлэһиттэрэ уонна военкомат кыра кэлэһтиибэ колонналар тас көһтүүлэригэр болһомтолорун уурбуттара хараһа быраһыллар.

Биһиги бары айылһа оһолоробут. Ол иһин айылһабыт бараһсан анаан-минэһэн, бу ааспыт улуу бырааһынныктырға ураты сыһаас сыһыанын көрдөрөн, чаһылхай ыраас күһнэри бэлэх утары уонна. Эбэбит бараһсан халыһ муос суорһаныттан босхолоһон кылаһыһа уһунна. Айылһабыт дьон көрүлээһин, күүлэйдээһин диэбитти сыһаас сымнаһас салгыһнааһ түһүнэри бэлэхтээтэ. Саһалы саһанаан көрүн, айылһа бараһсан наадалаах кэмнэргэ бэйэһин төрөһүт оһолоругар хайдах курдук истинник сыһыаннаһарый? Онно биһиги хардаһыт эмиэ оннук истин буолуохтаах! Киһи кэрэ ньуурун киртиһпэккэ, алдыһаһка, бөһүнэһ-сыһыһан төлөрөһкө, сиргэ сылдьааччылар ойууруга, сыһыһыга уоту сэрэхтээхтик туттан, хампа күөһ тыабытын харыстыаһын, сэрэхтээх буолуоһун диэн санаабын этэһин.

Бырааһынныктыр кэмнэһин үөрүүлээх чааһыгар элбэх эһэрдэ тыһлар этиһиннэһилэр. Ол эрэн, хомойуох иһин, кыайыһы кимнээх аһалыһтары, олоһу кимнээх салайыһтыры туһунан тыһлар тоһо эрэ дэлэһчи иһилибэһтилэр. Ааспыт олоһ историята кэрэһилиһиринэн, фашистары утары нуруоту Коммунистическай партия түһпүтэ, соһоһолоһбута. Оттон байыһаннайдары ким салайыһыт? Уоһук Сталин уонна киһи чугас соратниктара маршаллар Жуков, Рокосовскай, Малиновскай о.д.а. чулуу маршаллар...

Улуу дьонһорбут билигин ааттара да ааттаммата дьэ сүрдээх. Арай трибуһантан тыл этиһгэ авиация бэтэрэһэнэ М.А. Тихонов Сталиһы кылаһтык аһтан ааспыттаах. Сэбиэскэй Соһуус модун күһүн бэлиэтиһ тыһлары эппит киһини истибэтиһ. Уостан түспэт “Тыһнааһтар умһубат сыһлара” диэн ыраһа суруллар:

“Биер ньыһыл соһоһо модун куус оһолор Партия нуруоту түһпүтэ, Абарыһ-сатарыһ дууһаны

толорон Барыһыт санаатын күүлүһтэ”.

Билигин итиһи билиһнэр мэһлигир курдук. Онон Кыайыһы үөһэттэн биһрдэ баар буолбут курдук өйдөбүл үөһүүр. Суруллубут суоруллубат, история токурутуллуо суохтаах. Онон буолбуту - буолбутунан, баары - баарынан ханһык да кэмнэ ахтыһыһахтаах диэн өйдөбүлээһпин. Эйэ диэн ураты суолталаах тыл олох умһууға хаалыт курдук. Сир үрдүгэр эйэ эрэ баар буоллаһына дьоллоохтук олоһоһоһа сөһ.

Билингни политическай, байыһаннай күөһтэһи Араһсыһыаны утары буоһарын билэ-көрө сылдьабыт. Америка баһылаан көһүдөөһн, Араһсыһыаны утары, Украинанан сылтаан, түһнээһ күһтээһ үлэни ыһтар. Хата бу күһнэргэ провакоһионнай дьаһыһылары онгорбөһоторугар үөһбит. Онон эйэ туругураһын туһугар үлэ бараһахтаах.

Улуу Кыайы 70 сыһын бэлиэтиһи бырааһынныкка Москваға улуу судаарыһтыбалар делегацияһара тоһо анһан көһнээр улахан сэрэгэһиһиһи күһэттиһлэр. Ол курдук, Улуу Кытай, Индия курдук миллиардыһан нэһиһиһнээһ о.д.а. дойдулартан көһнээр Араһсыһал модун кыахтааһын билэн-көрөн бардаһтара. Араһсыһыаны сөһүлээһт-

тэр сөһтөөһ өйдөбүлү ыһлаһтара буолуохтаах диэн бөһмһнү өйдөбүллээх бу суруйа олоһобун. Этэнгэ олоһдохпуһа 5 сыл биллибөһкө аһаһаға. Кыайы 75 сыһын бэлиэтиһир чизэскэ тиксэ сатыаһахтааһыт биһиги, лаппа сааһырыт дьон.

Ыам ыйын 8 күһүгэр Кыайыһы болуоссатын аһаһын тэрээһинэ эмиэ этэнгэ ааста. Ааспыт сыл атырдыах ыйын 20 күһүгэр “Ньурба” хаһыакка “Кыайтарбатах Кыайыһы болуоссата” диэн ааттаах критическай ис хоһоһоһоһа ыстатыйаны суруйбуһтааһыһын. Онно тоһо диэн суруйбуһпугтан быһа тардан аһалаһын: “Урут көтүмэхти онгоһуһлүбүт онгоһуулар хонһубуттар, кырааскаларға сууһулүбүттар, кубарыһан тураллар. Кыайыһы 70 сыллаах үбүлүйөй буоһара 8 эрэ ый хаалла даһаны, билингнитэ ити бөһпууос туһунан саныһр салайааччы баара көһтүбэт-биллибэт курдук. Мин көрдөһүһнэ, итиннэ бараһахтаах үлэ үгүс элбэх эбит. Бу күһнэртэн Кыайыһы болуоссатын туһсаһан онорууға күһстээһ үлэни саһалааһа диэн этиһилээһпин. Ону салайааччылар тоһо диигит диэн ыйыгыктыаһ хаалаһын”, - дииһнэн түһүкүтэббитим.

Буоһарын курдук, биһиги салайааччыларбыт хаһыат суруйуулар хоруйлааһат үгэһтээхтэр. Ол иһин дьаһал ыһалларын күһтэ сатаан баран солб. С.Б.Дондоковаға кириэ сылдьан санатыһан тураһын. Ааспыт сыл саһатыһан диики баһыһык “үбүлүйөй барыта бэ-

Объявление

22 мая 2015 года в 10:00 ч., в актовом зале администрации МР “Нюрбинский район” РС(Я), состоится общее собрание потребителей (населения) Нюрбинский район по созданию Нюрбинской районной общественной организации “Нюрбинское общество защиты потребителей”. Просим принять активное участие.

ПОБЕДА! 70 ЛЕТ

- Кыайы 70 сыла -

Түөрт бииргэ төрөөбүт бырааттыылар

Очотооһу Үөдэй нэһилиэтин биир да ыалын сэрии тыһа тумуһабын. Биридиг быттан иккилли, үстүү, түөртүү оҕолорун сэриигэ атаарбыттара. Ийэлэр барахсаттар оҕолорун сүтэрэр кэмнэрэ тийэн кэлбитин этэринэн-хаанныран билэн төһөлөөх аймаммытара буолуой? Уолаттара сэриигэ бараары хонтуора дьэ аттыгар мустан, акка олорон, Үөдэй үрээтин эргэ мустанан туораан сэриигэ аттаммытара. Ийэлэр оҕолорун атаара, айаннырын суолун төрдүгэр диэри батыһан, ким ытаан-соноон, айманан, ким харах уулаах саңата суох далбаатты хаалбыттар. Ол курдук, бырааттыы Семен Иванов, Роман, Гаврил Акимовтар; Николай, Василий Брагиннар; Илья, Николай Дмитриевтар; Михаил, Федор Егоровтар; Николай, Терентий Ивановтар; Афанасий, Николай Кириллиннар; Матвей, Никита Семеновтар; Петр, Софрон Семеновтар; Иван, Роман Степановтар уоттаах сэриигэ утуу-субуу, сорохтоо биир кэмнэгэ ыңгырыллан барбыттара. Үөдэй олох иһин төһөлөөх киһи олоһун толук уурбута буолуой.

Түөрт бииргэ төрөөбүттэр, Антон Нооноккоп, Екатерина уолаттара Афанасий, Илларион, Моисей, Иван Антоновтар уоттаах сэриигэ араас сылларга утуу-субуу ыңгырыллан барбыттара, олортон биир эр уоллара Антон Афанасий Васильевич тыһаах эргиллэн дойдутугар кэлбитэ. Үөдэйгэ Минһээн кытытыгар, билигин Нооноккоптөр өтөхтөрө дэнэр сиргэ олохтоохтор. Туруу үлэһит дьон буолан "Кытаанах тирэх" холкуос уон бастын стахановецтарын аатын ылбыт дьоннор истэригэр Афанасий уонна Илларион Антоновтар эмиэ стахановец үрдүк аатын ылар чиескэ тиксибиттэрэ.

Антонов Афанасий Васильевич (1909-1977) Үөдэй нэһилиэгэр 1942-1943-1944 сыллардаагы хаһаайыстыбаннай кинигэбэ кэр-

гэнэ Антонова Мотрена Петровна (1914), уола Антонов Трофим (1931), Үөдэй оскуолатын үөрэнээччигэ, кыһа Антонова Вера (25.08.1934 өлбүтүн туһунан) суруллубуттар.

1927 сыллааха ытыллыбыт "Посемейный список на 1927-1928 г.г." докумуонга көстөрүнэн аҕалара Антон Васильев (Нооноккоп) 1881 сыллааха төрөөбүт. Сүөһүлээхтэр-астаахтар, ону таһынан мас ууһа эбит. Ийэлэрэ Екатерина 1886 сыллаах төрүүх. Уолаттара Афанасий - 18, Иван 12 саастаахтара ыйылыбыт.

Ньурба улуунугар Улуу Кыайы 50 сылыгар анаан тахсыбыт "Памятная книга" I чааһыгар бу курдук суруллубут: "Антонов Афанасий Васильевич 1909 сыллаах төрүүх. Үөрүүбэ суох, "Твердая опора" холкуос чилиэнэ, Ньурба РВК 29.06.1944 сыллааха ыңгырыллыбыт. Япония империалистическай сэриитин кытытылааҕа, старшай стрелок-пулеметчигынан сэриилэспитэ". Дойдугар демобилизацияланан төннөн кэлэн Васильева Варвара Алексеевна кэргэн ылан оҕо-уруу төрөтөн, ийэ-аҕа буолан дьоллоохтук олоһобуттара. Ол үлээни сырыттаһына үлэ фронтугар Тиксии муоратаабы пуордугар ыппыттара. Аара суолга элбэх киһи быстарбыт, кинилэр тиинги өлөрөн сизн тыһаах тийбиттэр. Уонна атын дьону кытта тэбис тэңгэ үлэ ыарахан үлээлэн, босхолонон дойдутугар этэнгэ эргиллэн кэлбитэ. Холкуос араас үлэтигэр күүһүн харыстаабакка үлээбитэ.

Кэлин оҕолорун үөрэттэрэри Хангаласка көһөн олохсуйбуттара. Бастын үлэһит онно да араас үлэбэ үлээбитэ, өссө оһох тутар идэлэммитэ. Онон дэриэбинэ ыалларын оһоһун буор босхо туттаабыта. Кэргэнэ Варвара Алексеевна кыһаа оҕону төрөтөн, иитэн атахтарыгар туруортаабыт үтүөлээхтэр. Оҕолор бары туспа хаһаайыстыба тэрийэн, сүөһүлэнэн-астанан, үлэһит бэрдэ

Антонов Афанасий Васильевич.

буолан ийэлээх аҕаларын олохторун салгыбылар. Афанасий Васильевич 1977 сыллааха өлбүтэ. Оҕолоро Наташа, Еля, Толя оҕо-уруу төрөтөн Үөһээ-Бүлүүнэн, Ньурбанан, Хангаланынан, эбээ-эһэ буолан ньир-бааччы олоһоллор.

Антонов Илларион Васильевич (1910-1943) сэриигэ чуолкай хас сыллааха ыңгырыллыбытын булбатыбыт. "ОБД Мемориал" саайтыттан көстүбүт докумуонга олоһу бурдааха Беларуссияга Витебскэй уобалас Шумилинскэй оройуон Межи дэриэбинэтигэр сэттиньи 9 күнүгэр 1943 сыллааха көмүллүбүт. Кэлин унуоһун Добея дэриэбинэтигэр братскай көмүүгэ көһөрбүттэр. Ол эрэн төрөөбүт сирэ, күнэ-дьыла ыйылыбатах, онон чопчу биһиги киһибит диер уустук. Салгыы чинчийэр үлэ ытытыла.

Антонов Моисей Васильевич (1913-1944) Үөдэй нэһилиэгэр "Кытаанах тирэх" холкуос бэрэс-сэдээтэлинэн үлэһити олордубуна от ыйын 20 күнүгэр 1943 сыллааха сэриигэ ыңгырыллыбыт. 81185-6 №-дээх сэрии чааһыгар гвардия рядовой саллаатынан сэриилэспит. "ОБД Мемориал" саайтыгар кини туһунан манньк суруллубут: "Именной список во-

жантского, рядового состава, умерших от ран 13 13 ОМСБ за период с 01.03 по 01.09.1944 г. №19268 - осколочное ранение теменной кости мозга. Умер 04.02.1944 г. от повреждения ливневой трубы в устье. Беларусь Витебская область Лиозненский район Луциновка дэриэбинэтигэр братскай киһи унуоһар көмүллүбүт. Аата билииттэбэ суруллубут. (ф.58, оп.18002, д.339)

Память 9 №-дээх кинигэтигэр 265 сирэйгэ Беларуссияны босхолоһунга өлбүт саха буйууннарын испииһэгэр 1944 сыл олунньу ый 4 күнүгэр өлбүтүн туһунан суруллубут.

Антонов Иван Васильевич (1921-1942) туһунан кинини кытта бииргэ Сталинградскай фронтта сэриилэспит Дмитриев Илья Кириллович ахтытыгар манньк суруйбут: "Мин аармыйаба 1942 сыллааха ыңгырыллыбытым. Алтынньы 9 күнүгэр күнүс 3 чаастан өтөөбү кытта өһөгөйдөөх охсуһубутун саҕалаабыппыт. Биһиги дьоннорбут биер сөмөлүтү суулардылар. Ардах наһаа түһэн кэбиһэн окуопабыт иһигэр тобукуттар диэри ууну кэһэ сылдьан сэриилэспит. Олоро түһэр сир диэн кэлиэ дуо? Таангалар көһүннэхтэрин айы ытыалаан истибит, онтуларбыт хап-сабар төтөрү чугуйан истилэр. Үөдэй киһитэ Иван Нонохов миинэбэ табыллан өлөө. Өлүө аҕыйах мүнүүтэ иннинэ миэхэ кэлэн табахтаан, кэпсэтин барбыта. Өстөөх оруунатын көгө көтө сатаатыбыт. 12 хонукка сэриилэспитим кэннэ буулды харыбын усталыы илдьи көтөн ааста. Онтон тьаҕа тахсан иһэн, аны бүлгүммүн тоһуттардым. Ол иһэн көрбүтүм Акана киһитэ Василий Ефремович Акимов сийин булгу көтүттэрэн сытара онна миэхэ: "Күүтүмэ, бар", диэхтээбитэ".

Память 9 №-дээх кинигэтигэр 238 сирэйгэ Сталинградскай уобалас сиригэр өлбүт саха буйууннарын испииһэгэр Кузьмичи

дэриэбинэбэ 1942 сыл алтынньы ыйга өлбүтүн туһунан суруллубут, онно көмүллүбүт.

Түөрт бырааттыы Нооноккоптор дьылгалара, дьэ итинник. Кыайы 70 сылыгар Ийэ дойдularын көңүлүн иһин сырдык тыһаанын толук уурбут геройдарбыт ааттарын ахтан-санаан ааһар ытык испит.

НИКОЛАЕВА М.П.,
Үөдэй.

Редакциятан: Матыйаал бэчээккэ бараары турдаһына Үөдэйтэн автор М.П.Николаева ыраах Беларуссиятан Добея дэриэбинэтигэр манньк ис хоһоонноох суругу туһунттарын ытта:

"08.05.2015 № 71/02-34

Заместителю главы

Администрации

МО "Елейский наслег"

Нюрбинский район

Республика Саха (Якутия)

Николаевой М.П.

Уважаемая Мария Павловна!

Добейский сельский исполнительный комитет сообщает, что имя Вашего земляка-воина Антонова Иллариона Васильевича внесено в список воинского захоронения № 4235 д. Добея Шумилинского района Витебской области Республики Беларусь. Фото материалы с вышеуказанного воинского захоронения прилагаются.

Выражаем безмерную благодарность Вашим землякам за проявленное мужество в освобождении нашей Родины. Память об их подвиге для нас священна.

В честь 70-летия Победы над фашизмом разрешите поздравить Вас и ваших земляков в Великом праздником - Днем Победы!

Искренне желаем Вам душевных сил, бодрости духа и здоровья! Безоблачного неба и мира для всех на этой Земле!

С уважением, председатель
И.И.Шалахова".

Сэрии ыарахан сылларыгар

Мин алтынньы 16 күнүгэр 1934 сыллааха Сунтаар оройуонун Сийэ сэлиэннэтигэр төрөөбүтүм. Аҕам Михалев Никифор Николаевич (Бодойбо хоһоһо). Кини эдэр сылдьан Бодойбо көмүс хостоһунугар сылдыбыт. Ийэм - Михалева Васильевна Гаврильевна (Баасса). Кинилэр Сийэ 7 кылаастаах оскуолатыгар үлээбэттэрэ. Аҕам өлбүтүн кэннэ ийэм Сийэ балыһатыгар санитаркалабыта. Кини 1959 сылга мин ЯМУ-га үөрэнэ сырыттаһына эмискэ сүрэхтинэн ылдыан өлбүтэ. Аҕам мин үс саастаахпар тыһааһын ылдыан өлбүт. Эдьийбинэн иккиэбит. Эдьийим Михалева Агафья Никифоровна өр сылларга Сийэ, Ньурба балыһаларыгар үтүө суобастаахтык үлээбэттэ. Билигин Дьокуускайга 85 сааһын туолан, бизнсийтигэр олоһор. Үс оҕолоохтор: икки кыыс, биэр уол.

Аҕа дойду сэриитин бириэмэтигэр уот кураан дьыллар буолбуттара. Аччыктааһын, өлөөһүн да элбэх этэ. Ас-танас суоһун кэриэтэ. Хата ийэм балыһаҕа санитаркалыыр буолан үлэтигэр барарыгар батыһа сылдьар этим. Үөһөхтөр аһылыктарын тобубун, төрүү кирибит дьахталлар алаады энгин бэрсэллэрэ. Сийэбэ аҕам аймаҕа Анисимов (Михалев) Михаил Николаевичтаахха сылдьан аһаан кэлээччибин. Кини Сийэ оскуолатыгар учууталлыыр этэ. Сэрии кэмгэр ачыктыыры, тонору-хааны билбитим. Дьахталлар эр дьон курдук ыарахан, күүстээх үлэргэ сылдыаллара. Фронтта күөһэ бэргэ-һэлэри, үтүлүктэри тигэн ытталлара.

Мин Сийэ 7 кылаастаах, Элгэеи орто оскуолатын, ЯМУ-ну бүтэрэн, акушерка идэтин ылан, Ньурбаҕа 1959-1962 сыллаахха акушерканын үлээбитим.

1962-1968 сс. СГУ медицинскай факультетыгар үөрэммитим, 4-с кууруска үөрэнэ сылдьан 5-с куурус устудьуона, Маалыкай уола Николаев Николай Наумовичтыын 1965 сыллааха ыал

буолбуппугар. Улахан кыыс Катя ыам ыйын 19 күнүгэр 1966 с. Дьокуускай куоракка төрөөбүтэ. Кини 1991 сыллааха Томскайдаагы мединститут фармацевтскай факультетын бүтэрин провизор идэтин ылбыта. Билигин ГУ НПЦ (Государственное учреждение "Научно-производственный центр") "Фтизиатрия" аптекасыгар провизор-аналитигынан үлэтир. Уола Антон 9-с кылааска үөрэнэр.

Иккис кыыс Айта атырдыаһынын 2 күнүгэр 1969 с. төрөөбүтэ. Кини өрөспүүбүлүкэтээби инбэлииттэри уонна бэтэрээннэри реабилитациялыыр кинигэ үрдүк категориялаах стоматолог бырааһынан үлэтир. Уолбут Наум балаһан ыйын 28 күнүгэр 1974 сыллааха төрөөбүтэ, үс оҕолоохтор. Лена 10-с кылааска, Коля 9-с кылааска үөрэнэллэр. Кыра кыыс Наташа 5 саастаах, детсадка сылдыр. Наум ОАО "ЯЭРК" "Якутск-энергоба" старшай маастарынан үлэтир.

Кэргэним Николай Наумович медфагы 1967 сыллааха бүтэрэн, биер саастаах Катяны илдьэ баран, Хорула балыһатыгар, онтон мин 1968 сыллааха медфагы бүтэрэн кэлбиппэр, Марха балыһатыгар үлээбиппит. Маалыкайга 1969 с. көһөн кэлэн, мин 1994 с. диэри терапевт бырааһынан үлээлэн баран, доруобуйам мөлтөөн бизнсийибэр олоһорбун. Үнүс группалаах инбэлииппин.

Елена Никифоровна
НИКОЛАЕВА,
үлэ, тыыл бэтэрээнэ,
Маалыкай.

- Республика сонун -

Арктика сайдыытын дьүүмэлэ

Бу дьыл бэс ыйын 26-27 күннэригэр өрөспүүбүлүкэ Ил Дархана Егор Борисов уонна Ил Түмэн Бэрэссэдээтэлэ Александр Жирков ыңгырылларынан РФ Федеральная Муннаһын Федерация Сэбиэтин Бэрэссэдээтэлэ Валентина Матвиенко Дьокуускайга кэлэрэ күүттүлэр.

Ыам ыйын 5 күнүгэр Ил Түмэн спикерэ Александр Жирков Федерация Сэбиэтин Бэрэссэдээтэлэ Валентина Матвиенко Саха сиригэр кэлиитин бэлэмниир сүбэ муннаһы ытта.

Валентина Ивановна Дьокуускайга кэлэ сылдыһыгар Федерация Сэбиэтэ кэнники сылларга Арктика сири-уотун итиэннэ аҕыйах ахсааннаах хотугу нуруоттар сайдыыларыгар ылыммыт сокуоннарын, быһаарыларынан олоххо киллэриини миэстэтигэр көрөргө, Федерация Сэбиэтигэр үлэтир Арктика уонна Арктикада Экспертиир сэбиэтин Президиумун көһө сылдьар муннаһын тэрийэн ытарга, ити муннаһыгар Федерация Сэбиэтин Бэрэссэдээтэлэ Валентина Матвиенко тус бэйэтинэн кэлэн баар балаһаанынны билсэригэр уонна кыттарыгар өрөспүүбүлүкэ өттүтүн туруоруу барбыта. Бу күнүгэр Федерация Сэбиэтин Арктика уонна Арктикада Экспертиир сэбиэт Президиумун көһө сылдьар кизин ыңгырылаах муннаһын Дьокуускайга тэрийэн ытарга бигэргэтии кэллэ.

Экспертиир сэбиэт Президиумун көһө сылдьар муннаһы Россия арктическай зонатыгар кириэр бары регионнар баһылыктара уонна Сокуону онгору Муннаһтарын бэрэссэдээтэллэрэ мустуохтара. Сенатор Вячеслав Штыров салалтатынан үлэтир Федерация Сэбиэтин Арктика уонна

Арктикада Экспертиир сэбиэт Арктика уонна Арктикада Россия сударыстыбаннай интэриэһин туруулаһыга уонна бу эйгэбэ нуруоттар икки ардыларыгар бииргэ үлээһини сайыннарыга наадалаах информациянай, ырытар матыйааллары, сүбэлэри бэлэмнир. Президиум 55 киһилээх састаабыгар биһиги өрөспүүбүлүкэтигэр бизэс чилиэн - Федерация Сэбиэтин сенатордара Вячеслав Штыров, Александр Акимов, Ил Түмэн депутаттара, ХИФУ ректора Евгения Михайлова уонна Владимир Членов, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Науканын академиятын президенти Игорь Колодезников үлэтир.

Валентина Матвиенко уонна Федерация Сэбиэтин чилиэннэрэ, Россия хотугу регионнарын салайааччылары кытытылаах көһө сылдьар муннаһа Арктика сайдыытын кэлимин көрүү боппуруостарын дьүүллэһини сэргэ "Российской Федерацияга Арктика зонатын туһунан" федеральнай сокуон барыла көрүлүбэ. Ыраахтан-чугастан кэлбит үрдүк соллоох дьон саха нуруота сайынны көрсөр ыһаҕар сылдыһахтара.

Маны таһынан эмиэ бэс ыйыгар Булуң улуунугар Тиксии бөһүлөгүгэр Российской Федерация Правительствотын вице-премьерэ Дмитрий Рогозин баһылыктаах Арктика сайдыытыгар Сударыстыбаннай хамыһыһа муннаһа буолуоҕа. Бу хамыһыһа састаабыгар баар биһиги өрөспүүбүлүкэти Ил Дархана Егор Борисов ити улахан муннаһа Арктика 2020 сылга диэри сайдыытын боппуруостарын көрүүгэ кыттыыны ылыба.

Ил Түмэн пресэ-сулууста.

Дойду исторической наукатыгар улахан кылааты киллэрсит учуонай

Биір дойдудаахпыт, бөдөн учуонай уонна науканы тэрийээчи, исторической наука доктора, СӨ Наукатын Академиятын, СӨ Духобуонаска академиятын, Арасыйыа естественнай наукалар академиятын чилиэнэ, РФ уонна СӨ наукатын үтөөлөөх деятелэ, профессор Василий Николаевич Иванов ыам ыйын 1 күнүгэр 80 сааһын томточчу туолбута. Дьокуускайга өрөспүүбүлүкэ уопастыбаннаа ыам ыйын 22 к. бу бэлиэ түгэни үөрүлээхтик бэлиэттир. Манна тобоһуннар, кини үлэтин хамнаһын туһунан быстах соғуһу да буоллар (биір ханыака итин тилэри хабар кыаллыбат), билиһиннэргэ сананым.

В.Н.Иванов 1935 с. Нурба улуун Дьаархан нэһилиэгэр холкуостаах дьээ кэргэннэр төрөөбүтэ. 1952 с. Нурба орто оскулатын бүтэрэн баран, Москвага сүдэрэ уопастыбаннай историко-архивнай институтка үөрнэ кирибэт. Үөрэнэр сылларыгар кини настаабынньыктарынан дойду биллиилээх учуонайгара - В.В.Максаков, А.А.Зимин, Н.В.Устюгов, С.И.Якубовская, В.К.Яцунский, Е.В.Луцкая, Н.Е.Ерошкин, В.В.Иллерицкий, С.О.Шмидт, Е.В.Каменцева уо.д.а. буолбуттара. Василий Иванов 2-с куурустан сабаалаан Н.В.Устюгов салалатынан "Арасыйыа феодализм историята" устууһуоһуннар научнай куруһуоктарын үлэтигэр көхтөөхтүк кытыбыта.

Чинчийэр үлэбэ дьобурдааһын көрдөрбүтэ. 1957 с. устууһуннар научнай үлэлэрин Бүтүн Сојуустаабы уонкуурустартыгар "XVII үйбэ сахаларга социальнай-экономическай сыһаннаһылар" дьэн дакылаатынан I миэстэни ылбыта уонна ССРС Үрдүк үөрэйин министриэстибэтин бириэмийэтинэн набаараадаламмыта. Субутиэмэбэ дипломнай үлэтин Н.В.Устюгов салалатынан төлөрөн "туйгун" сыанага көмүскэбэтэ уонна бөчөөккө таһаарыгар сүбэлэммитэ.

1957 с. институту бүтэрэн дойдуттар кэлэн, Саха АССР Кини судаарыстыбаннай архыбыгар отдел начальнигынан ананан үлэлээбэтэ. 1959 с. кинини Саха АССР ИДМ Архивнай отделынан (оччолоро архыптар ИДМ систиэмэтигэр кириэлэр) начальнигынан анаабыттара.

Үрдүк бөлэмнээх испэсэлиис Кини судаарыстыбаннай архып уонна өрөспүүбүлүкэ архыбын тэриэтэлэрин үлэлэригэр элбэх сағанна киллэрибэт. Үлэлиттэр каадыр өттүнэн састаалтара уонна матырыяалынай база бөбөрөгүлүбүтэ; архып матырыяаларынан научнай уонна нуруот ханыаһыстыбатын сорукутарыгар туһаныыга үлэ түпсүбута; бөчөөккө таһаары үлэтэ сэргэһийбитэ. Саха АССР Кини судаарыстыбаннай архыбы өрөспүүбүлүкэ аппаратыгарга научнай тэриэтэлэриттэн биірлэстэрэ буолбута.

Сотору В.Н.Иванов "ССРС нуруоттарын историята" идэнэн СГУ аспирантурагыгар кирибэтэ. Кини научнай салайааччытынан биллиилээх учуонай, профессор Г.П.Башарин буолбута. Василий Николаевич аспирантурага үөрэйин СГУ-га преподаватель үлэтин кытта ситиһилээхтик дьүөрлээбэтэ.

Кини СГУ-га 1961-1969 сс. ыстаарсай преподавателинэн, ССРС историяга кафедратын дошенинан үлэлээбэтэ. 1966 с. "XVII үйбэ сахаларга социальнай-экономическай сыһаннаһылар" тиэмэбэ кандидатскай диссертациятын көмүскээбитэ. Кафедра салайааччыларынан ол көмгэ өрөспүүбүлүкэ биллиилээх учуонайгара Ф.Г.Сафронов уонна И.М.Романов үлэлиилэр. Кинилэр эдэр преподаватель идэ өттүнэн сайдытыгар улахан оруолламмыттара. В.Н.Иванов "Первобытнай уопастыба историята", "Этнография төрүттэрэ", "Археология төрүттэрэ", "ССРС историйын истиниковедениета" лизсийэлэр куурустарын, "Архып дьыалата уонна делопроизводство" анал кууруһу

гырытан онорбута уонна аахпытта. Кафедра сэбиэдиссэйэ И.М.Романов солбууһааччытынан үлэлээбитэ. Кини куратордаабыт ИО-62 кууруһу университет үөрэйин куурустарын күрэхтэйилэригэр инники күөнгэ сылдьара. Профессор Г.П.Башарин салалатынан "История" научнай куруһуок үлэтигэр көхтөөхтүк кытыбыта. Бу кини үлэлэспит научнай куруһуогуттан А.Н.Алексеев, Е.Е.Алексеев, А.И.Гоголев, П.С.Троев, Ю.Д.Петров наука доктордара, С.Н.Горохов, И.Е.Зыков, Е.С.Шитин уо.д.а. наука кандидаттара буолбуттара.

1989 с. кини ССРС Наукатын академиятын Сибирдээби отделениетин Саха сиринээби филиалын Тыл, литература уонна история институтугар (кэлин Гуманитарнай чинчийиге институтта) көһөн, ыстаарсай научнай үлэһитинэн үлэлээбэтэ. 1983 с. "Хотугулуу-илинги Азия нуруоттарын туһунан XVIII-XIX үйэ ортогутагар Арасыйыа историческай ой-санаа" тиэмэбэ докторскай диссертациятын көмүскээбитэ. 1984 с. Василий Николаевич институту дириэктэринэн талыллан, 24 сыл устата бу дойдунуска үлэлээбэтэ.

В.Н.Иванов национальнай наука академиятын төрүттэчиэригэрэн биірлэстэрэ буолбута уонна кини дьингээх чилиэнинэн талыллыбыта. Оттон 1994-2001 сс. СӨ НА вице-президенинэн, гуманитарнай наукалар СӨ НА Холбоһуктаах учуонай сэбиэтин бэрэссэдээтэлинэн үлэлээбэтэ. 1996 с. СӨ Духобуонаска академиятын тэрийигэ көхтөөхтүк кытыбыта уонна академия чилиэнэ буолар.

Профессор В.Н.Иванов - история уонна историография эйгэтигэр Арасыйыага эрб буолбакка, тас дойдугарга биллэр сүрүн испэсэлиистэргэн биірлэстэрэ. 140-тан тахса научнай үлэ, ол иһингэ 7 монография ааптара. Кини чинчийилэрэ дойду историятын уонна этносоциологиятын кээкэ проблемаларын, научнай ханыаһылар: Хотугулуу-илинги Азия нуруоттарын историяларын; Сибир историятын историографиятын; Саха сиригэр уонна регионга национальнай сыһаннаһы уонна этносоциальнай процесстари үөрэтиигэ анаммыттара.

Бастагы ханыаһы Василий Николаевич "Сахаларга социальнай-экономическай сыһаннаһылар. XVII үйэ", "Азия Хотугулуу-Илинги өттө Нуучча судаарыстыбатын састаабыгар кириитэ", "Саха сирэ Нуучча судаарыстыбатын састаабыгар (XVII үйэ)" монографияларга уонна ыстаыйаларыгар ырыппыта. Бу ааттаммат бастагы монографияга теоретико-методологическай ньыманан аан бастан ирбэт тон сиргэ сахалар сүөһүлээх олохсуйан олорбут усулуобуйаларыгар патриархальнай-феодалынай сыһаннаһылар проблемалара туруоруллан ырытыллыбыта, кинилэргэ уопсай дойду историческай процесһын сабыдыала көрдөрүлүбүтэ. Үлэ научнай эргийгэ сага киллэриилэбит олус элбэх архып матырыяалларыгар олобуран суруллубута. Воевода П.П. Головин 1942 с. дыһаабы бэрээдэктииргэ анаан Саха сирин нэһилиэнэтин уонна сүөһүтүн мангыны биэрэппин булан киэн билиигэ таһааран туттубута. Биэрээпс матырыяаллара сахалар XVII үйэ бастагы анардыгар социальнай-экономическай сайдыларын улахан суолталаах боппуруостарын сангалыы быһааргара кыабы биэрбиттэрэ. Кини 1960-с сылларга сааһылаабыт тутах теоретическай балиһаннаһылар кэм-кэрдии бэрэбиэркэтин тулуйдулар, историческай наука сүөһү илтэн олорор нуруоттарга социальнай-экономическай сыһаннаһылар ис дьингэрин туһунан аныгы научнай өйдөөлүрүгэр сөп түбөөлөр.

"Азия Хотугулуу-Илинги өттө Нуучча судаарыстыбатын састаабыгар кириитэ" монографиягыгар уустук элбэх мөккүөрү таһаары, XVII үйбэ Нуучча судаарыстыбатын геополитическай куйаарыгар бу бөдөн регион кириитин арылаабыт событиелар проблемалара ырытыллыбыта. Ааптар научнай эргийгэ сага докууонаны киллэрибэт, кини иннинээби чинчийээчилэр үлэлэригэр туһаныллыбыт фактичскай матырыяалы сангатаан ырыналаабыта. Бу үлэни сылдьан В.Н.Иванов атын чинчийээчилэр 100-тэн тахса сыл көрдөөн булбакка сылдыбыт докууоналарын - Саха сирин бастагы воеводалара П.П.Головинга уонна М.Б.Глебова ыраактаабы 1638 с. атырдыах ыйын 6 к. накарһан ангарын 1980-с сылларга былыр-

гы аакталар Арасыйыага судаарыстыбаннай архыптарыгар харалла сытар Сибирдээби бирикээһин архивнай фондларыттан булбута. Ити бары докууоналарга олобуран, Азия Хотугулуу-Илинги өттө Нуучча судаарыстыбатыгар кириитигэр тиэрибэт XVII үйэ 20-30-с сыллардаагы событиелара сүрүннээн эйлээх майгынаахтарын, регион этносоциальнай харгыныатын урууһулааһынын арыаламматабын туһунан балаһаннаа монографияга итэбэтиилээхтик дакаастаммыта. Бу үлэ логическай салгытынан В.Н.Иванов атын үлэтэ - Саха сирэ Нуучча судаарыстыбатын састаабыгар кирибэтэ 370 сылыгар ананан бөчөөттэммит "Саха сирэ Нуучча судаарыстыбатын састаабыгар" монография буолбута.

Кини научнай үлэтин иккис ханыаһытынан "Нуучча учуонайгара Азия Хотугулуу-Илин өттүн туһунан (XVII-XX үйэ сабаланыыта)", "Сибир нуруоттара Ф.Я.Кон үлэлэригэр", "Хотугулуу-илинги Азия нуруоттарын туһунан XVIII-XIX үйэ ортогутагар Арасыйыага историческай ой-санаа" курдук дьобунаах үлэлэригэр ырыппыта. Кини үлэтэ чинчийи сонун ханыаһытын - Сибир төрүт нуруоттарын историографиятын ырытан онорууну арыбыта.

"Пересечение исторических судеб: народы, люди" кинигэ, манна кириит ыстатыйалар кини научнай интэриэстэрин үһүс ханыаһытын арылаллар. Манна регионга национальнай сыһаннаһылар, этносоциальнай процесстар, Саха сирин национальнай интеллигенциятын бэрэстэбилтэлэрин историческай дьылбала, Сибир уонна Арасыйыа арктичскай зонатын проблемалара чинчийиллэбэттэр. Бу уонна атын да үлэлэринэн В.Н.Иванов кэнники сылларга РФ-га судаарыстыбаннай туугу уонна национальнай сыһаннаһылар уустук проблемаларын регионнаагы өрүттэрин теоретическай өттүнэн ырытыгыта кытыттыбыта.

В.Н.Иванов научнай-чинчийэр үлэтигэр ураты миэстэни 2008 с. саха литературатын төрүттэчиэти, бөлүһөк уонна учуонай А.Е.Кулаковскай "Саха интеллигенциятыгар" суруктара бөчөөттээн тахсыта ылар. Бу докууону бөчөөттээн таһааран туһунан кини өссө 1958 с. эпигитэ, ол ээрэри докууон өр көмгэ баартыыа уорганнарын бобууларыгар баарыа.

В.Н.Иванов научнай үлэтин сабалытаан археологическай үлэни мэдэй интэриэһиригэр. Кини Саха сирин историятын араас боппуруостарынан элбэх интэриэһини уонна ардыгар уникальнай докууонаны бөчөөттөпүтэ. Докууоналар хомуруунаыларын томнарды хомуйсан онорсубута уонна эрдээктэрдээбитэ. 1964 с. "Якутский архив" ыстатыйалар уонна докууоналар хомуруунаыларын таһаарыы сабалаабыта, онто кэлин 2000 сылтан "Якутский архив" историко-документальнай научнай-популярнай сурунаал буолбута.

Учуонайдар Д.А.Ширина, В.И.Федоров, Т.В.Аргунова кини туһунан манньк бэлиэтээбиттэрэ: "Научные интересы В.Н.Иванова охватывают широкий спектр проблем истории XVII-начала XXI в. Его исследования посвящены изучению различных проблем истории огромного региона - Северо-Востока Азии, ставшего с XVII в. органической частью Российской государственности и сыгравшего важную роль в становлении и укреплении геополитического положения России. Его исследовательская позиция направлена на формирование нового взгляда на Северо-Восток Азии, согласно которому события и факты местной истории с XVII в. рассматриваются не только, как внутренняя история собственно региона, но главным образом российской истории, как региональная история, без которой история России не может быть полноценной и привлекательной. Именно в этом качестве его исследования получили научное признание и в стране, и за рубежом. Все это позволяет утверждать, что В.Н.Иванов вносит крупный вклад в отечественную историческую науку".

В.Н.Иванов институту дириэктэринэн үлэтин сабалытыгар дойду үрдүнэн олохтук укалаата тосту уларытытын сыллара этилэр. Идейнэ-политическай, социальнай-экономическай айгырааһыннар дьон өйүгэр санаатыгар элбэх буккууру-муһаабы үөскөппүттэрэ. Манньк быһыыгамайгыга Василий Николаевич соротох

сөптөөх сулуу - аныгы наука таһымыгар сылдыарга, "баһылыр идеологияттан", ол бөтөр наукага конъюктурнай-политизированнай сыһантан тутулуга суох буолууну тутустута.

Институтка сага сүктэриллибит чинчийи үлэлэрин быһааргара, сага структуралар - этносоциология сектара, национальнай сыһаннаһылар уонна этносоциальнай процесстар отделлара, быраап уонна социология отдела тэриллибиттэрэ. Дириэктэр көбүлэһининэн уонна салалатынан Бүтүн Сојуустаабы, Арасыйыага, нуруоттар икки ардыларынаагы уонна өрөспүүбүлүкэ таһымнаах элбэх научнай конференциялар ытыттылан, судаарыстыбаннай туугу, национальнай сыһаннаһылар уонна этносоциальнай процесстар уустук боппуруостара дьүүлээһилибиттэрэ. Олортон саамай улаханнарынэн 1991 с. ытыттыллыбыт "ССРС регионнаагы национальнай сыһаннаһылар" Бүтүн Сојуустаабы научнай конференция буолбута. Манна Белоруссиятан, Узбекистантан, Башкырияттан, Бурятиятан, Удмуртиятан, Хайалаах Алтайтан, Москва, Ленинград, Новосибирскай, Иркутскай, Красноярскай, Норильскай куораттартан уо.д.а. кытытыгыттара. Конференция учуонайдар национальнай сыһаннаһылар тустарынан эргэрибэт, олобуран хаалбыт өйдөөлүрү көдүүстээхтик ырыналаан өйдүүргэ дьулуһууларын төрөөтүбэт элбэх идийэлэри уонна чачылары биэрбитэ, былаас уонна наука бөлүмөттүн регионга эрб буолбакка, уопсай федеральнай таһымна национальнай политика суогура туһаайыбыта. Конференция матырыяаллара 1992 с. бөчөөттөммүттэрэ уонна национальнай сыһаннаһылар проблемаларынан институт салгы научнай-чинчийэр үлэтин төрдүнэн буолбуттара. Дойду политическай, экономическай, социальнай уонна културнай сайдытыгар тосту уларытыларынан, дьон уопастыбаннай өйүгэр-санаатыгар эргэ стереотииптар тосту уларытыларынан уонна сага социальнай ориентирдари ырытан оноруунаан сибэстээн, В.Н.Иванов нэһилиэннэ уопастыбаннай өйүн-санаатын чинчийигэ дьобунаах научнай-тэрийэр үлэни ылыппыта. Социологтар научнай уопастыбаннас билиниитин ылбыт кээкэ интэриэһини чинчийилэрин толорбуттара.

1990-с сс. институтка СӨ I-кы Президент М.Е.Николаев көбүлээбит сага чинчийи ханыаһыта (Арктика проблема) үөскөбүтэ. В.Н.Иванов салалатынан улахан научнай тэрээһиннэр уонна чинчийилэр ытытыллыбыттара. 2005 с. АХШ-ка "Арктика энциклопедията" дьэн 3 томнаах, арктичскай билии бары ханыаһыларын хабар уникальнай үлэ тахсыбыта. 370 киллиэх нуруоттар икки ардыларынаагы улахан кээктиип бөлэмнэн онорбут бу үлэтигэр В.Н.Иванов көбүлээһининэн Саха сирин 22 учуонай кытытыбыта, ол иһингэ 15 - Гуманитарнай чинчийи үлэһиттэрэ. Профессор бэйэтин 2 ыстатыйа кирибэт: "Сахалар" уонна "Дьаһаах".

Институт биір сүрүн суолталаах ханыаһытын филологическай чинчийилэр буолбуттара. В.Н.Иванов салалатынан испэсэлиистэр өрөспүүбүлүкэбэ судаарыстыбаннай тылга бэлиттикэ научнай уонна практичскай төрүттэрин ырытан онорууга күүскэ үлэлээбиттэрэ. Василий Николаевич "СӨ нуруоттарын тылларын туһунан" Сокуон бырайыагын, "СӨ төрүт нуруоттарын тылларын чөлүгэр түһэрбеге, харыстааһынна уонна сайыннарыга СӨ судаарыстыбаннай Бырагырааматын Кэнсиэпсийэтин" бэлэмниир үлэни быһаччы салайбыта. Кини көхтөөх кытытытынан "Сахалы таба суруйуу тылдыгыта" уонна "Саха тылын быһаарылыах тылдытын" томнара тахсыбыттара. Литература, фольклор эйгэтин чинчийигэ үгүс үлэ ытытыллыбыта. Институт атын дойдугар: АХШ, Канада, Франция, Германия, Норвегия, Япония, Корея, Казахстан, Турция, Кыргызстан, Польша уо.д.а. научнай эргитэри кытта киэн сибээһи олохтообута. Институт иһинэн "Дойду историята" идэбэ 1989 с. кандидатскай, 2001 с. докторскай диссертациялары көмүскүүргэ диссертационнай Сэбиэт тэриллибитэ, итилэр үлэлэрин кини салайбыта.

Василий Николаевич каадыры бэлэмнээһингэ уонна институту матырыяалынай-техническай базатын бөбөрөгүтүгэ улахан бөлүмөттүн уурбута. Кини салайар көмитэр инсти-

тутка биір көмгэ 17 наука доктора уонна 51 наука кандидата үлэлиирэ. Институт иһинэн кини көбүлээһининэн "Дойду историята" уонна "Түүр тыллара" идэлэринэн докторскай диссертациялар көмүскээһингэ регионнаагы диссертационнай сэбиэттэр тэриллибиттэрэ. Бу сэбиэттэр үлэлэрин түмүгэр 2005 с. дьэри 83 кандидатскай уонна 11 докторскай диссертация көмүскээһинтэ. Дириэктэр ылынарбылаах туруоруутун түмүгэр, 1995 с. институт сага дьээтэ тутулан үлэбэ кирибэтэ. Василий Николаевич каадырга бөлүмөттөлөөх сыһаннаабын туолуунан икки түгэни махтана саныбын. Мин СГУ-ну 1993 с. бүтэрэн, институтка тьл үөрэйин отделыгар үлэбэ кирирбэр олорор сирим суоғун билэн, кини дыһайсан ЯНЦ уопастыгар киллэрибэтэ. 1996 с. аҕам суох буолбутун истэн, институттан матырыяалынай көмөнү онорбута. Институт эдэр үлэһиттэрэ ЯНЦ үрдүнэн ханнык эмэ тэрээһингэ ситиһилээхтик кытынаахтына, көбүлүүр ньымалары туттарын эмиз умнубаппын.

Профессор В.Н.Иванов - бөдөн уопастыбаннай деятель. Комсомол обкомун иһинэн эдэр учуонайдар өрөспүүбүлүкэбэ Сэбиэттэрин, онтон институту партиный тэриэтэтин салайбыта. Уопастыбаннай форумнар үлэлэригэр мэдэй кыттар: Саха нуруотун I Конгрэһын, СӨ нуруоттарын Ассамблеятын бары 3 сийэстэрин, Арасыйыа аҕыах ахсааннаах төрүт нуруоттарын Бүтүн Арасыйыага Конгрэһын, түүр нуруоттарын I Учредительный сийэстэрин делегата уо.д.а. Саха нуруотун Конгрэһын Сүрүннүүр Сэбиэтин бэрэссэдээтэлинэн, СӨ Президентин иһинэн П.А.Ойуунускай аатынан Судаарыстыбаннай бириэмийэни иҕэрэргэ хамыһына бэрэссэдээтэлинэн, СӨ Президентин иһинэн набаарадалыыр хамыһына чилиэнинэн, "Билин" өрөспүүбүлүкэбэ уопастыба вице-президенинэн үлэлээбитэ. Өрөспүүбүлүкэ 12-с ынгырылаах Үрдүк Сэбиэтин депутатын быһытынан өрөспүүбүлүкэ национальнай-културунай уонна гуманитарнай эйгэлэригэр сыһаннаах үгүс сокуоннары ырытан онорго уонна ылынарга үлэлэспитэ.

В.Н.Иванов үгүс өрүттээх далааһыннаах үлэтэ судаарыстыбаннай уонна уопастыбаннай таһымна үрдүк сыанабылы ылбыта. Кинигэ РФ уонна СӨ наукатын үтөөлөөх деятелин, А.Е.Кулаковскай уонна П.А.Ойуунускай ааттарынан СӨ Судаарыстыбаннай бириэмийэлэрин лауреатын аата ингериллэбитэ, Дьобордоху уордаһыннаан, "Килбээннээх үлэтин иһин", "Үлэ бэтэрээнэ", "Кыайыы 50 сыла" мэтээллэринэн, Варшава университетин көмүс мэтээлэринэн, "Саха сирэ Арасыйыаны кытта 360 сыл", "Гражданскай килбээн" бэлиэлэринэн, Саха АССР Үрдүк Сэбиэтин 2 Бочуотунай грамотатынан, СӨ Президентин Бочуотунай грамотатынан, РАН уонна РАН Сибирдээби отделениетин Президентун, Арасыйыа "Билин" уопастыбатын Бочуотунай грамоталарынан, Арасыйыа Федеральнай архивнай сулууспатын Дипломунан уо.д.а элбэх грамоталарынан набаарадалааммыта.

2010 сылтан Василий Николаевич ХИФУ иһинэн Олонхо научнай-чинчийэр институтун дириэктэринэн ситиһилээхтик үлэни сылдьар. Дойдунан, дьонну-сэргэтин кытта сибээһи тутуһар. Ол курдук, кини "Нюрбинский улус. Историка. Култура. Фольклор" кинигэ бэлэмнээн тахсытынан салайсан, ыкса үлэлэспитэ. Үөрөх министриэстибэтигэр уонна өрөспүүбүлүкэ салалаттыгар ыйааһыннаах тылһын өһүн тиэрдэн, төрөөбүт-үөскөбүт Дьаархан нэһилиэгэр сага оскуола тутуугутар Инвестиционнай будьдөгөтүн үп көрүлэрин ситиспитэ. Бу өрөспүүбүлүкэбэ улуска толору, 100% үбүлэммит собохто эбийиэг буолар. 90 миэстэлээх оскуола кизнэ-куонт, сырдык дьээтэ 2009 с. үлэбэ кирибэтэ. Сылын айы оскуола бастыгыттылар академик В.Н.Иванов аатынан анал бириэмийэ туттарылар. Билигин кини түбүктээх үлэтигэр бысы булан, Дьаархан нэһилиэгин кинигэтигэр үлэлэбэ сылдьар.

Геннадий АНТОНОВ бэлэмнээтэ.

Д.А.Ширина, В.И.Федоров, Т.В.Аргунова "Ученый, организатор и общественный деятель" брошюра туһанылына.

Ньурба улууһугар биір бастың үлэлээх оҕо тэрилтэтэ Өңөлдө нэһилиэгэр баар. Олохтоох оскуолаға 85 оҕо үөрэнэр эбит боулаабына, онтон 65-стэрэ оҕо тэрилтэтин чилиэннэрэ, 24 үөрэнээчи салайар састаапка киірэр. "Сэргэлээх" оҕо тэрилтэтин СӨ ыччат политикаһын туйгуна, бэйэтин үлэтигэр энтузиаст Светлана Дмитриевна НИКИТИНА салайар. Кини муус устар ыйта Дьюкуускай к. "Вожатый года" өрөспүүбүлүкэтэҕи кункуруска кыттан "Призвание" номинацияға кыйыылаабынан тахсыбыга элбэби этэр.

Светлана Дмитриевна салайар тэрилтэтин туһунан бу курдук кэпсиі:

- Биһиги оскуолабыт иһинэн "Сэргэлээх" диэн оҕо тэрилтэтэ үлэлиі. Мин бу тэрилтэ салайааччытын быһыытынан сыалым-соругум - оҕо лидерскай хаачыстыбатын сайыннарыы, киһи быһыытын үүнэригэр-сайдарыгар тирэх боулу, талаанын-дьоруун арыыйыы. Тэрилтэбит туһунан устааптаах, балаһыанньалаах, сокуоннардаах. Хас биірдии үөрэнээчи оскуола уонна оҕо тэрилтэтин устааптарын тутуһарын ирдийбит, оччоҕо эрэ оҕо дысиплилинэҕэ, бэрээдэктэ үөрэнэр.

Оҕолор бары өттүнэн сайдалларыгар оскуола иһинэн биіз араас хайысхалаах үлэ ыттылар: лидердэри сүрүннэһин, куруһуоктары үлэлэтии, сынныалангы тэрийиі, айар добуруу сайыннарыы, общественнай хамсааһыннары өйөөһүн. Сылын ахсын Оҕо тэрилтэтин нэдиэлэтин сэбиэт лидердарын кытта сүбэлэһэн ыттыбыт. Оҕолорбут олус көхтөөхтөр, оскуола, нэһилиэк бары тэрэһиннэригэр кытталлар. Сэбиэт актыыба, координаторлар бэйэлэрин хайысхаларынан тэрэһиннэри иилээн-сағалаан ытталлар. 24 эдэр лидердэр "Школьная Дума" састаабыгар бааллар.

2-4 кыл. - "Следопыты", 5-7 кыл. - "Искатели" уонна 8-10 кыл. - "Новаторы" боулоллар. Холобур, "Новатордарга" - "Я - творец" (корд. Андреева Лена, 8 кыл.), "Проба пера" (Павлова Марина, 8 кыл.), "Тимуровское движение" (Андреев Андрей, 10 кыл.) у.д.а. хайысхалар элбэх оҕону түмэн үлэлиилэр.

Орто сүһүөх оҕолорун (5-7 кыл.) эбии дьарыктары сыалтан былырынныттан "Час общения" диэн куруһуогу үлэлэттиб. Оҕолор араас тиэмэҕэ кэпсэтэлэр, сэлэргэһэлэр, оонньоулар, этэрэтинэн арахан араас хайысханан күрэхтэһэлэр. Миэхэ манна "Я-кузнец творчества" хамсааһын лидердара

С.Д.Никитина.

көмөлөөһөлөр. Бу тэрэһин "Лестница-чудесница" программанын үлэлиир, түмүктэ хас да этаптааһаан биір эрэ этэрээт кыйыылаах тахсар. Састабылаах оҕолор түмсүү тэринэн, атыттары үөрэтэллэр. Холобур, 10 кыл. үөрэнээччиэ Роксолана Андреева "Витраж", Никитина Ида (8 кыл.) "Прически", Павлова Марина (8 кыл.) "Математика" түмсүүлэри үлэлэтэллэр.

Биһиги бастың сүбэһиттэрбит - төрөппүттэр. Төрөппүт кэмистиэҕэ (бэрэссэдээтэл Филиппова М.Е.) оскуола, нэһилиэк тэрэһиннэригэр көхтөөхтүк кыттар. Кинилэрдиин сыалыт биір - оҕолорбут үүнэн-сайдан, элбэх билиини ылан, оскуоланы ситиһиһилээхтик бүтэрэн, олох киэн аартыгар үктэнэн үөрэхтээх дьоһун-мааны, ытыктанар киһи боулан улааталларыгар бағарабыт.

Мин ыллырбын олус сөбүлүүр боуламын, оҕолору эмиз кэрэ эйгэтигэр уһуя сатыбын. Сүрүн үлэм таһынан, оҕо тэрилтэтин иһинэн ырыа куруһуогу тэрийэн үлэлэтиб. Анал ырыа үөрбэ да суох боуларбын, хайдах сатырбынан үөрэтэбин-такайабын. Куруһуокка барыта 28 оҕо дьарыктанар. Араас кустовой, оройуоннай, региональный ырыа күрэхтэригэр кыттыбыт. Түбүктээх үлэбит үчүгэй түмүктэрдээх. Маарга "Кыыс Марха" ырыа күрэхтэр сыл ахсын ситиһиһилээхтик кыттыбыт. Былырын "Сулусчаан" ырыа ансамбыла "Лучший вокальный ансамбль" номинацияга тиксибитэ, оттон Степанова Юлия, Степанова Сардаана, Андреева Роксо-

- Оҕо хамсааһына -

"Сэргэлээх" ОҔО ТЭРИЛТЭТЭ

Сэбиэскэй кэмнэ ыам ыйын 19 к. Пионерия күнүн бэлиэтиир этибит. Билигин өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн Биір сомоҕо оҕо хамсааһынын эгидатынан оҕо тэрилтэлэрэ бу күн слеттарга, байыаннай-патриотическай "Факел" оонньоуга, атын араас тэрээһиннэргэ кытталлар.

лана "Лучшее трио" боулоттара. Быйыл Николаева Рита (6 кылаас) кыттан дипломант ааһын ыла. Инники сылларга "Полярная звезда" күрэххэ эмиз сыл айы кыттан, биірдиһилээн оҕолорум илии тутуудаах, өтгүк харалаах кэллэлэрэ. Ол курдук, Нальидырова Алена, Михайлов Егор, Корнилова Аина, Григорьева Нарыйаана, Николаева Маргарита, Степанов Спартак, Никитина Инна, Андреева Катрина, Андреева Пелагея онно у.д.а. ырыа күрэхтэригэр кыттан, лауреат, дипломант боулоттара. Бу саас "Ымыҕачаан" уолаттар вокальной квартеттара Үөһэ-Бүлүүгэ ытыллыбыт Литература сылыгар уонна Улуу Кыайыы 70 сылыгар аналаах "Уол оҕо - норуот кэскилэ" диэн республиканскэй конкурсука кыттан III степеннээх дипломант боулан кэллилэр. Үөрэх дьыла түмүктэниитэ ырыа куруһуогу дьарыктанар оҕолор нэһилиэккэ оччуттуур кэнсиэри онороллор. Сотору эмиз "Ырыа ыллыктаах киһэтэ" диэн киэн програмалаах кэнсиэринэн тахсаары олоробут.

Оҕо тэрилтэлэригэр анаан ыттылар оройуоннай тэрэһин-

нэргэ төһө кыалларынан кыттыбыт. Ньурбатаағы эбии үөрэхтэһин киинин тэрээһиннэрин көтүпүт боула сатыбыт. Быйыл "Я-творец творчества" хайысха координатора Андреева Елена (8 кылаас) Дьюкуускай куоракка, "Дьулур" оҕо биір сомоҕо түмсүүтүн (Единое детское движение "Стремление") фестивалыгар, Ньурба эдэр лидердэрин хамаандатын састаабыгар киірэн кыттан кэллэ. "Саха КВН"-нга куруук кыттыбыт. Быйылгы күрэххэ "Өрүөлчээн" хамаандабыт (капитан Степанов Спартак, 7 кылаас) ситиһиһилээхтик кыттан, 2-с миэстэ боулута. Ааспыт 2014 с. эмиз бу хамаанда 3-с бириһтээх миэстэҕэ тиксибитэ. Маньык күрэхтэр оҕо личносту быһыытын сайдарыгар, дьобура, кыаба арылларыгар төһүү боулоллар дин саныбын.

Биһиги оскуолабыт сыл айы оройун лидер оҕолорун түмэр сыалтан "Коммунарскай ордордо" тэрийэн ыттар. Оҕолор мустан оонньоон, күрэхтэһэн, билсэн-алтыһан, элбэби билэн-көрөн, астынан тарбаһаллар.

Мань таһынан оскуолабытыгар "Творческая команда" диэн күрэби

тэрийиһипит уонча сыл боула. Хас биірдии кылаас үөрэнээччилэрэ ырыаҕа, үңкүүгэ, сценка оонньоо-һунугар, литературнай ааҕыыга у.д.а. уһуулан, талааннара арыллар, урут туохха да кыттыбатах оҕолор күрэххэ кыттар боулоллар. Оскуолабыт истигэнэтиттэн тахсан, бу күрэх оройуоннай боула. Улуус оскуолаҕа үксэ кыттар. Бэйэм спонсордыбын, кубоктары, сертификаттары. Үөрэх управлениета өйүүр, тэрийсэр. Эһиһилгиттэн Ньурба киірэн бэйэм ыттар боулоом. Кыттааччылар хамаанданан ырыаҕа, үңкүүгэ у.д.а. айар түһүмэхтэргэ киірсэллэр. 2014 с. Өңөлдө хамаандата бастаабыппыт, 2 м. - Хатыы, 3 м. - Күндээдэ боулоттара. 2015 с. кулун тутарга Кыайыы 70 сылыгар анаан, байыаннай-патриотическай ырыа күрэхтин ыттыбыт. Онно Сүлэ оскуолаҕа кыайда, Күндээдэ - иккис, ЦДОД хамаандата үһүс боулоттара.

Быйыл актыыппытыгар Биір сомоҕо оҕо хамсааһынын атрибуткаын ылыммыппыт. Онтубутун оҕо тэрилтэтин нэдиэлэтин чэрчитинэн үөрүүлээх быһыыга-майгыга туттарыахпыт. Үөрэх сылын бүтүүтэ бастың үөрэнээччилэргэ, общественниктарга, оҕо тэрилтэтин көхтөөх чилиэтэригэр, номинациялары туттарабыт. "Лучший лидер", "Лучший спортсмен" у.д.а.

Кэлэр үөрэх сылыгар оҕо интэриһин көбүлүүр сыалтан элбэх үөрэнээчинин хабар ордордо, араас хайысхалаах күрэхтэри, фестиваллары тэрийэн ыттар, урукку курдук тиэмэлээх агитационнай-културунай биригээдэлэри сөргүтөр санаалаахпыт. Оҕо бэйэтинэн кытыннааһын, тэрийдэһинэ сайдар, атыттартан элбэх үөрэнэр, онтон сиэттэрэн кэнээһини олоор үгүһү ситиһэр. Маньаха киини сөптөөх хайысханан салайан биэрэргэ, олоххо актыыбынай позициялаах, сайдылаах киһи гына иитэн таһаарарга оскуолаға оҕо тэрилтэтэ хайаан да наада.

Кэпсэттэ Раиса НИКИФОРОВА.

2015 сыл ыам ыйа улахан үөрүүлээх кэм. Сааспыт салалтан тийээн кэлбитин бэйэбит да өйдөөбөккө хаалдыбыт. Улуу Кыайыы 70 сылын көрсө Антоновкаҕа үтүмэн үлэ ыттылыһанна. Ол түмүгүнэн ыам ыйын 8 күнүгэр үөрүүлээх быһыыга-майгыга биллиһилээх үлэһит киһибит, "Сталин" холкуос бэрэссэдээтэ, "Ньурба" сопухос дириэктэрэ, медиорация аҕалаатар аҕата, Октябрьскай Революция, Аҕа дойду сэриитин 2 истигэһинээх, Үлэ Кыһыл Знамятын, Слава 3 истигэһинээх уордыаннар, "Германияны кыйыы иһин" мэтээл кавалера, САССР үтүдээх зоотехника Илья Дмитриевич Теленков аатынан сана скверга дьонноор бөбө тобуорустулар. Сквери подрядчик Протопопов Алексей Николаевич биригээдэтэ онордо. Бюст Дьюкуускайга оноруһунна, онтон Бурятияға алтанынан бүрүлүннэ.

Бу И.Д. Теленков бюһун аһы сиэрэ-туома ыттылыһанна. Манна мустубуттар "Ньурба" сопухос урукку үлэһиттэрэ, "Ньурба оройуон" МО баһылыга Попов Б.Н., оройуон баһылыҕын солбуһааччы Николаев Ю.Р., Ньурба куорат баһылыга, урут Октябрьскай нэһилиэк МТ 12 сыл баһылыҕын үлэлээбит Иннокентьев А.М., "Октябрьскай нэһилиэк" МТ баһылыга Михайлов Д.А., нэһилиэк тэрилтэлэрин салайааччылары, үлэһиттэрэ, Н.Н. Чусовской аатынан Антоновка орто оскуолатын учууталлара, үөрэнээччилэрэ. Аймахтарын аатыттан кийиһиттэрэ Агафья Афанасьевна Тарасова кэһэн Теленков дьоннорун ааттарыттан махтал истиг тылларын эттэ.

Үөрүүлээх быһыыга-майгыга туттааччыларга махтал сурук туттарыһанна, тыл бэтэрээннэригэр Татаринов Семен Павловичка, "Ньурба" сопухос хоһун үлэһитигэр, Протопопов А.Н. диван ыларга сертификат туттарда. "Дьярхан нэһилиэгэ" МТ баһылыга Иванов

Антоновкаҕа маай бырааһынньыктара

Александр Игнаевиц муниципальной тэрилтигэ сертификат туттарда.

Бу сквер аны күһүн, иккис аан дойду сэриитэ бүтпүтэ 70 сыла тоулуугар сопухос чулуу үлэһиттэрин ааттара суруллан силигэ ситиэ турдаҕа.

Ыам ыйын 9 күнэ. Тыыл бэтэрээннэрин нэһилиэк дьаһалтата оскуола автобуһунан тийээн Улуу Кыайыы бырааһынньыгар киллэрэн, үөрүүлээх парады көрөн кырдыабастар астынан таһыстылар. А.Я. Овчинникова аатынан Антоновка "Түһүлгэ" КК үөрүүлээх быһыыга-майгыга РФ Президена В.В. Путин, СӨ Ил Дархана Борисова Е.А. илии баттаһыннаах мэтээллэрин, махтал суруктары, материальной көмөнү туттардылар.

Бырааһынньыгы көрсө "Кэнчээри кэскилин туһугар" (Хомуйан онороочу - Захарова П.М.) диэн Октябрьскай нэһилиэктэн Аҕа дойду сэриитигэр сырдык тыыннара быстыбыт, сэрииттэн кыйыылаах төһөнөн кэлбит байластарыт, үлэ фронугар ыңырыллан тиритэ-хорута үлэлээбит хоһууттар тустарынан киһигэ презентациятын модельнай библиотека үлэһитэ Сухаринова Раиса Николаевна ыттыта.

Салгыы "Тулук" спектаклы (режиссер-Ядрихинская Күннэй Семеновна) народнай театр артыыстара туруоран, көрдөрөн бары да астыныһыт. Артыыстар Алексеев Николай Аммосович, Белюбоскай Петр Петрович у.д.а. бэркэ уобарастарыгар киірэн оонньоотулар.

Ыам ыйын 10 күнэ. Бу күн үгэс боулбутунан Советскай Союз Геро-

йа Николай Николаевич Чусовской төрөөбүт күнүн бэлиэтэһин боула. Аан бастаан Герой аатынан оскуола тиэргэнигэр үөрүүлээх линейка боула. Эбэрдэ тыллары баһылык Михайлов Д.А., оройуон баһылыга Попов Б.Н., СӨ бочуоттаах бэтэрээнэ Самсонов С.И., оскуола дириэктэрэ Куличкина М.К. у.д.а. этилэр. Оскуола оҕолоро, үлэһиттэрэ, ыалдыттар тураллар. Үөрэнээччилэр илиилэригэр сэрииттэр хаартыскаларын тулупттар. Н.Н. Чусовской бюһугар оҕолор гирлянда уурдулар. Линейкаға Герой балта СӨ доруобуйатын харыстабылын туйгуна, тыыл бэтэрээнэ Чусовская Валентина Павловна кыйыһанан Наталиялыын, сиэһинээһэн Сашалыын кэлэн кыттыыны ыттылар.

Ити кэнниттэн "Бессмертный полк" Чусовской аатынан уулуссан хааман скверга тийдиһилэр. Он-

но Герой төрөөбүтэ 105 сылын бэлиэтэһин үөрүүлээх быһыыга-майгыга барда. Попов Б.Н., Чусовская В.П. у.д.а. үтүө күн үүмүтүнэн эбэрдэлээтилэр. Бу сквер реконструкциятыгар улуус дьаһалтата 300000, бэйэбит дьаһалтабыт 300000 солк. биэрбиттэрин, ону Кырлик М.В. тутуобун, Бүлүү өрүс үрдүгэр бэтэрээннэр кыйыннары-сайыннары муһтар, сынныанар, дьарыктанар дьизэлэрэ тутууларын туһунан нэһилиэк баһылыга Дмитрий Александрович иһитиннэрдэ. Аһара сэргэх, сылаас көрүһүү боулбутун кыттылаахтар бэлиэтээтилэр.

Ити үс күн халлаамыт барахсан чабыллын күнэ сылааһынан илгийэн барыбытын да сүрдэһин үөртэ. Ити курдук Антоновкаҕа маай бырааһынньыктара тэрэһиннээхтик аастылар, дьон-сэргэ астынан тарбастылар.

Аны бу ый 16 күнүгэр Н.Н. Чу-

совской аатынан оскуола территориятыгар боуйун учууталларбыт Алексеев Николай Иванович, Алексеев Александр Михайлович, Васильев Николай Герасимович, Тарасов Дороеф Саввинович, Тарасов Филипп Саввинович, Захаров Афанасий Титович, Рожин Николай Федорович, Степанов Дмитрий Егорович, Федотов Проккопий Григорьевич сырдык ааттарын үйэтигэр сыллаах мемориальной дуоскалар аһылыннылар.

Ыам ыйын 23 күнүгэр Октябрьскай нэһилиэк Анал бириэмийэлэрин туттарыта боулар. Биһиги нэһилиэктэн Аҕа дойду сэриитигэр, үлэ фронугар барыта 240 киһи барыта. Киһилэртэн 97 саллаат сырдык тыыннара сэриин хонуутугар быстыбыта. Киһилэр ааттарын умнубаппытын "Бессмертный полк" бырайыак көрдөрдө. "Киһини умнубатын туһары, киһи тыыннаах" диэн мээһэҕэ эһпэттэр!

Октябрьскай нэһилиэк Улуу Кыайыы 70 сыллаах үбүлүйүн итинник тэрээһиннэрдээх көрүстэ. Бэс ыйын 12 күнүгэр Тыалык нэһилиэгин 180, Октябрьскай нэһилиэк 60, Герой Н.Н.Чусовской төрөөбүтэ 105 сылын, Улуу Кыайыы 70 сыла тоулуугар анаан ыһах нэһилиэк пааркатыгар ыһыллыа. Барытыҥын ити улахан бырааһынньыктарытыгар ыҥырыбыт!

П.М. ЗАХАРОВА,
Н.Н. Чусовской аатынан
Антоновка орто оскуолатын
музейин салайааччыта.

Изамира Левина
хаартыскаҕа түһэриһтэ.